

Babaların Gebelik Dönemine ve Doğum Sürecine Katılımı Üzerine Bir Derleme

Melisa EBEOĞLU DUMAN¹

Babaların Gebelik Dönemine ve Doğum Sürecine Katılımı Üzerine Bir Derleme

A Review on Fathers' Involvement in the Pregnancy and Childbirth Process

Öz

Baba katılımı, doğum sonrası dönemde olduğu kadar doğum öncesi dönemde de oldukça önemlidir. Günümüzde baba adaylarının hem hamilelik dönemine katılmaya yönelik isteklerinin hem de doğumdaki varlıklarının arttığı görülmektedir. Alanyazında yapılan araştırmalar, babaların gebelik ve doğum sürecine katılımının, annenin fiziksel ve psikolojik sağlığını destekleyerek çocuklar ve ebeveynler üzerindeki olumlu etkilerine işaret etmiştir. Ancak doğum öncesi baba katılımını bireysel, ailesel ve bağlamsal düzeyde sınırlayan pek çok faktör bulunduğu bilgisi göz önüne alındığında, bu konuda halen daha açığa çıkarılmayı bekleyen alanlar bulunmaktadır. Dolayısıyla mevcut derleme çalışmasında, babaların gebelik dönemine ve doğum sürecine katılımının çocuklar ve ebeveynler üzerindeki etkileri ve bu katılımlarını etkileyen faktörler hakkında temel bir çerçeve oluşturmak amaçlanmıştır. Doğum öncesi babalığa odaklanmak, özellikle ebeveynlik konusunda geliştirilecek olan müdahale programlarına katkı sağlayabilir.

Anahtar Kelimeler: Doğum Öncesi Baba Katılımı, Gebelik Dönemi, Doğum Sürecine Baba Katılımı, Ebeveynliğe Geçiş, Çocuk Sağlığı

Abstract

Father involvement is very important in the prenatal period as well as in the postnatal period. Nowadays, it is seen that fathers-to-be's desire to participate in the pregnancy period and their presence at birth are increasing. Studies in the literature have pointed out the positive effects of fathers' involvement in the pregnancy and childbirth process on children and parents by supporting the physical and psychological health of the mother. However, considering the fact that there are many factors that limit prenatal father involvement at the individual, familial, and contextual levels, there are still areas remaining to be revealed in this issue. Therefore, the current review paper aimed to present a basic framework about the effects of fathers' involvement in the pregnancy and childbirth process on children and parents and the factors affecting their participation. Focusing on prenatal fatherhood may contribute to intervention programs that will be developed especially on parenting.

Keywords: Prenatal Father Involvement, Pregnancy, Father Involvement in Childbirth, Transition to Parenthood, Child Health

Makale Türü: Derleme Makale

Paper Type: Review Paper

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Samsun Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Psikoloji, melisaeboglu@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8893-1237>

1. Giriş

Sosyo-tarihsel süreç içerisinde dünyada pek çok alanda yaşanan değişimler ile babalık kavramının değiştiği bilinmektedir (Güngörmüş Özkardeş, 2010). 1970’li yıllardan itibaren etkisini göstermeye başlayan feminist hareketler ve kadınların istihdam alanında kendilerine daha fazla yer bulmasıyla, babaların çocuğun hayatında önemli bir konuma geldiği görülmektedir (Lamb ve ark., 1987). Özellikle Lamb’ın (1975) babalardan bahsederken “çocuk gelişiminin unutulmuş katkı sağlayıcıları” kavramını kullanması da ebeveyn olarak ağırlıklı olarak anneye odaklanılan dönemden sonra babaların ebeveynliğine daha fazla dikkat çekilmesine katkı sağlamıştır. Böylelikle, 1980’lerden itibaren babaların çocuklarının hayatına daha fazla katılım gösterdiği (Bianchi ve Milkie, 2010) ve günümüzde ise çocuğa bakım verme konusunda eşleriyle beraber birlikte ebeveynlik (co-parenting) rolü üstlendikleri söylenebilir (Sarkadi ve ark., 2008). Baba katılımının hem çocuklarının bilişsel (Morales-Castillo, 2022), sosyo-duygusal (Ebeoğlu, 2021), davranışsal (Slaughter ve Nagoshi, 2020) ve cinsel kimlik gelişimlerinin (Sigle-Rushton ve Mclanahan, 2004) sağlıklı ilerlemesi hem de aile işlevselliği üzerinde (Malette ve ark., 2020) önemli etkisi bulunduğu kabul görmüş bir gerçektir. Dahası, babalar çocuklarının sağlıklı gelişimlerine katkı sağlamakla kalmaz, aynı zamanda çocuklarının olumsuz davranışlarına karşı da bir tampon görevi görür (Howard ve ark., 2006).

Doğum öncesi dönemin, babaların genellikle anneler için birincil destek rolü üstlendiği bir dönem olmasından (May ve Fletcher, 2013) ve aynı zamanda baba katılımını teşvik etme açısından bir pencereyi temsil etmesinden dolayı kritik bir zaman dilimi (Walsh ve ark., 2014) olduğu düşünülmektedir. Ayrıca günümüzde eş ebeveynlik sürecinin de bir parçası olarak babalardan doğum öncesi sürece dahil olmaları beklenmektedir. Babaların doğum öncesi sürece ve doğum sürecine katılımları konusunda bazı araştırmacılar “bebek adımlar” atmış olsa da (Marsiglio, 2008) bu süreçlere ilişkin halen daha açığa çıkarılması gereken pek çok alan bulunmaktadır. Dolayısıyla mevcut derleme çalışmasında, babaların doğum öncesi sürece ve doğum sürecine katılımlarını etkileyen faktörlere ve doğum öncesi katılımın bebekler ve ebeveynler üzerindeki etkilerine dair alanyazının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak doğum öncesi katılım ve doğum sürecine katılım kavramları ile ilgili kuramsal bilgiler aktarılmış, daha sonra da babaların doğum öncesi ve doğum sürecine dahil olmalarının çocuklar ve ebeveynler üzerindeki etkileri ile bu süreçleri etkileyen faktörler alanyazında yapılan çalışmalar ışığında ele alınmıştır. Son olarak ise bu alanda Türkiye’de yapılan güncel araştırmalar derlenmiş ve çeşitli önerilerde bulunulmuştur.

2. Doğum Öncesi Baba Katılımı

Hamilelik dönemi, ebeveynler için psiko-duygusal açıdan zorlu ve karmaşık bir dönemdir (Poh ve ark., 2014). Bu dönemin hem annenin hem de babanın hayatında büyük bir dönüm noktası olmasına rağmen, babaların hamilelik ve doğum sırasında ihmal edilmeleri (Tehrani ve ark., 2015; Leavitt, 2009) veya kendilerini dışlanmış hissetmeleri muhtemeldir (Widarsson ve ark., 2015). Baba olmak, erkekler için annenin hamile kalmasıyla başlayan, yeni bir role uyum sağlama sürecini gerektiren ve benliğin yeniden düzenlenmesini gerektiren dönüştürücü bir süreçtir (Kowlessar ve ark., 2015). Dolayısıyla baba adayının kendisini hamileliğe dahil hissetmesi ve bu sürece aktif olarak katılım göstermesi oldukça önemlidir. Günümüzde erkeklerin, partnerlerinin hamileliğiyle ilgilenmeye giderek daha fazla ilgi duydukları bilinmekte olup (Ekelin ve ark., 2004) doğum öncesi dönem, erkekler için hem ebeveynliğe bir hazırlık dönemi hem de baba kimliklerini geliştirme zamanıdır (Tehrani ve ark., 2015). Ancak gebeliğin başlarında hamilelik ile ilgili belirtilerin dışsal olarak minimum düzeyde görünür olmasından dolayı (Habib ve Lancaster, 2006) erkeklerin, kendilerini süreçten daha kopuk hissedebildikleri belirtilmektedir. Son trimesterde ise babalar, bebek için araba koltuğu satın almak ve arabaya yerleştirmek, hastaneye giden rotayı test etmek, hastanede kalış zamanları için çanta hazırlamak gibi doğum sürecine yönelik çeşitli görevleri gerçekleştirmeye başlamaktadırlar

(Fenwick ve ark., 2012). Fiziksel ve pratik hazırlıklarının yanı sıra baba olmaya yönelik duygusal hazırlıklara da özen gösteren baba adayları mevcuttur (Gage ve Kirk, 2002).

Günümüzde baba adaylarının doğum öncesi döneme katılmaya yönelik istek ve çabalarının arttığı bilinmektedir. Alanyazında kendini hamileliğe adanmış bir erkeğin, doğum öncesi sürece dahil olma olasılığının daha yüksek olduğu ve bunun da babaların daha sonraki katılım düzeylerine de etki edebildiği belirtilmektedir (Marsiglio, 2004). Ancak baba adaylarının doğum sırasında hangi rolleri oynaması gerektiği ve doğum öncesi baba katılımının kavramsallaştırılması hususunda alanyazında fikir birliği bulunmamaktadır (Alio ve ark., 2013). Babaların doğum öncesi katılımı genel olarak, anneye destek, doğmamış çocukla deneyimler, hamilelik ile ilgili faaliyetler ve karar alma süreçleri açısından kavramsallaştırılmaktadır (Bronte-Tinkew ve ark., 2007; Cabrera ve ark., 2009). Ayrıca babaların doğum öncesi katılımı, hamilelik sırasında ifade edici (diğer bir deyişle, bebeğin hareketlerini hissetme) ve araçsal katılım (diğer bir deyişle, bebeğe yaşam alanı hazırlamaya yardımcı olma) olarak da tanımlanmaktadır (Mayıs, 1980; akt. Fagan, 2014). Dahası bu kavram, hamilelik sırasında ve bebeklerin doğumu sırasında erkeklerin eşlerine yönelik destekleyici davranışlarını ifade etmektedir. Bunlar arasında; doktor ziyaretlerine katılmak, doğacak bebek için bir şeyler satın almak, aile için maddi ve manevi destek sağlamak, doğum öncesi eğitime katılmak, doğum planlarını eşle birlikte oluşturmak, bebeğin doğumunda hazır bulunmak yer almaktadır (Bronte-Tinkew ve ark., 2007; Shirani ve Henwood, 2011). Özellikle fetal hareketler, ultrasona tanık olmak ve fetal kalp atışlarını dinlemek, bebeğin gerçekliğinin algılanmasına katkı sağladığı için erkekler tarafından hamileliğin kabul edilmesini kolaylaştırmakta, erkeklerin baba olma konusundaki düşünce ve duygularının genişlemesini teşvik etmekte (Finnbogadottir ve ark., 2003; Walsh ve ark., 2014) ve doğum öncesi etkinliklere katılma motivasyonlarını güçlendirmektedir (Zvara ve ark., 2013). Nitekim Ekelin ve arkadaşları (2004) da babaların fetüsün resmini gördükten hemen sonra “onu bebekleri olarak düşünmeye başladıklarını ve kendilerini baba rolünde hayal etmeye başladıklarını” bulmuşlardır. Dolayısıyla erkeklerin doğum öncesi davranışları, onların baba rolüne ilişkin algılarının bir göstergesi olarak görülmekte olup (Bronte-Tinkew ve ark., 2007), doğum öncesi sürece dahil olan babaların, babalık rollerine daha bağlı olduklarını söylemek mümkündür (Cabrera ve ark., 2009). Ayrıca pek çok farklı kültürde yapılan çalışmalar günümüzde babaların doğum öncesi partnerleri ve bebekleriyle, hamileliği tartışmak ve sonogram görmek gibi konularda oldukça ilgili olduklarını göstermektedir (Cabrera ve ark., 2009; Carter ve Speizer, 2015; Redshaw ve Henderson, 2013).

Bazı araştırmacılar (ör., Alio ve ark., 2010) doğum öncesi baba katılımı kavramını, Lamb ve arkadaşlarının (1987) baba katılımı için önerdiği üç boyut olan etkileşim, ulaşılabilirlik ve sorumluluk boyutlarına ilişkin kavramsallaştırmasını, hamilelik dönemini de kapsayacak şekilde genişleterek ele almışlardır. Lamb ve arkadaşlarının (1987) baba katılımının kavramsallaştırılması için öne sürdüğü boyutlardan doğrudan baba-çocuk etkileşimini ifade eden “etkileşim” boyutu doğum öncesi sürece uyarlandığında, bu boyut, babaların hamilelik sırasında doğum derslerine katılmasına veya anneye doğum öncesi bakım ziyaretleri gibi hamilelikle ilgili faaliyetlere katılımına karşılık gelmektedir (Alio ve ark., 2010). Dolayısıyla etkileşimin, hamilelik döneminde anneye yönelik olduğu ve babaların doğum öncesi faaliyetlere aktif katılımını gerektirdiği söylenebilir. Babaların doğum öncesi dönemde bakım süreçleriyle ilgili kitaplar okuması veya doktor ziyaretlerinde soru sorması bu boyuta örnek olarak verilebilir. Ayrıca evli kadınların doğum öncesi bakım almama olasılığı daha düşük olduğundan ve istenmeyen veya planlanmayan gebeliklerin de çoğunlukla evli olmayan çiftler arasında meydana gelmesinden dolayı “niyet” doğum öncesi katılımın göstergelerinden biri olarak ele alınmaktadır (Fagerskiold, 2008; Orr ve ark., 2008). Baba katılımı boyutlarından doğrudan etkileşimin dışındaki mevcudiyeti ifade eden “ulaşılabilirlik” boyutu doğum öncesi sürece uyarlandığında, bu boyut da babaların hamilelik esnasında anneler için erişilebilir olmasına işaret etmektedir. Çocuk yetiştirme sürecindeki baba katılımına benzer şekilde, hamilelikte de etkileşim ve ulaşılabilirlik boyutları

arasında bir ilişki vardır. Baba, fiziksel olarak annenin yanında bulunarak annenin yanında yer aldığından, doğum öncesi süreçte aktif bir katılımcı olması muhtemeldir (Suryaningsih, 2016). Babanın çocuğun bakımını ve refahını sağlama konusundaki kararlılığına işaret eden “sorumluluk” boyutu doğum öncesi sürece uyarlandığında ise bu boyut, babaların hamilelik sırasında sorumluluk almasına, anneye doktor randevularına gitmesi ve maddi destek sağlama gibi konularda yardımcı olmasına karşılık gelmektedir (Alio ve ark., 2010). Diğer bir deyişle, sorumluluk, babanın hamile eşi ile bebeğinin yolculuğunun güvenli olması açısından gösterdiği taahhüttür. Bu boyut, anne stresini azaltacak ve hamile kadının olumlu ve sağlıklı davranışlarını teşvik edecek şekilde koruyucu olmayı da içermektedir (Alio ve ark., 2013; Suryaningsih, 2016). Nitekim yapılan çalışmalar hem kadınların hem de erkeklerin, hamilelik döneminde kolay ulaşılabilen, fiziksel, duygusal ve finansal olarak katılım gösteren ve doğum sırasında anneye destek sağlayan, düşünceli bireyleri “ilgili baba” veya “ideal baba” olarak tanımladıklarını göstermiştir (Alio ve ark., 2013; Kaye ve ark., 2014). Babalarla nitel yöntemle gerçekleştirilen güncel bir çalışmada da baba katılımı ile ilgili “hamilelik ve doğum sırasında erişilebilirlik”, “hamilelik ve doğum sırasında babaların sorumluluğu”, “hamilelik ve doğum sırasında etkileşim” ve “babalığın önemi ve anlamı” olmak üzere dört tema ortaya çıkmıştır. İlgili çalışmada babaların, yalnızca doğmamış çocuklarına karşı sahip oldukları sorumluluğu benimsemekle kalmadıkları, aynı zamanda hamilelik sırasında partnerleri için de sorumlu, ilgili ve ulaşılabilir olmanın da farkında oldukları sonucuna ulaşılmıştır (Griffith ve ark., 2023). Sonuç olarak, yüksek düzeyde doğum öncesi baba katılımı için babalar, hamilelik sırasında ilgili ve erişilebilir olmalı ve doğum öncesi sürecin gidişatına dair kararlara dahil olarak ve bu sürecin takip edilmesinde aktif rol alarak doğacak çocuğa karşı sorumluluk göstermelidir.

3. Doğum Sürecinde Baba Katılımı

Erkekler, hamileliğin yanı sıra doğum sürecinde de anne ve doğacak çocuk için önemli bir role sahiptir (Redshaw ve Henderson, 2013). Tarih boyunca doğumun sadece kadınlara özgü bir deneyim olduğu düşünüldüğünden (Pestvenidze ve Bohrer, 2007), bebeğin babasının doğum sürecine eşlik etmesine izin verilmediği (Leavitt, 2009) ve bu süreçte babaların bekleme odalarına alındığı (Leavitt, 2003) bilinmektedir. Ayrıca bu bekleme odalarında babaların, deneyimlerine ilişkin çeşitli notları “Babaların Kitapları” olarak adlandırılan bir günlüğe kaydederek zaman geçirdikleri belirtilmektedir. Nitekim birçok hastanenin babaların düşünceleri, hikayeleri ve deneyimlerini ortaya çıkaran ve diğer babaların okumalarına olanak sağlayan boş günlükler tuttukları da görülmektedir (Leavitt, 2003). Bu günlükler, her ne kadar eşinin doğumuna katılmak istemeyen babalar için faydalı olsa da giderek artan sayıda baba doğum esnasında eşlerinden ayrılmayı tercih etmemektedir (Leavitt, 2009). 1960’lı yıllarda Birinci Dünya ülkelerinde bebeğin babası doğumhaneye tanıştırılmış olsa da (Chalmers ve ark., 2001) örneğin, Amerika Birleşik Devletleri’nde babaların doğum odasına girip girmeyeceği ile ilgili tartışmalar 1970’li yılların ortalarına kadar devam etmiştir. Çünkü özellikle sağlık profesyonelleri, doğumun, baba adaylarına kadının fiziksel veya çekici olmadığı bir an sunacağından erkekler için uygun bir ortam olmadığını düşünmüşlerdir (Paige ve Paige, 1981). Özetle, tarihte babaların, kadınların doğum deneyimlerini paylaşmaları hususunda toplumsal engellerle karşılaştığı bir dönem bulunduğu söylenebilir. Günümüzde ise özellikle sanayileşmiş ülkelerde birçok kadın, doğum sürecinde partnerinin kendisine eşlik etmesini beklemekte (Redshaw ve Henderson, 2013) ve baba adaylarının çoğu da artık doğumda yer almaktadır (Dellman, 2004; Steen ve ark., 2012). Ancak dünyada bir baba adayının, doğum sürecine dahil olmak zorunda kalmadığı kültürler de söz konusudur. Örneğin Arap kültürlerinde, doğum sırasında baba adayları kadının ana destek sistemi içerisinde değildir. Yine de Arap toplumları son birkaç on yılda babaların doğuma katılmasına daha fazla alışmış durumdadır (Shibli-Kometiani ve Brown, 2012). Sonuç olarak, erkeklerin doğum sırasında bulunmasının geleneksel olarak hoş karşılanmadığı ülkeler de dahil olmak üzere tüm dünyada

doğumda babaların varlığının arttığı söylenebilir (Abushaikha ve Massah, 2012; Premberg ve ark., 2011; Tarlazzi ve ark., 2015).

Bir babanın doğum odasına girdiği andan itibaren anneye karşı sorumluluğu, duygusal ve fiziksel destek olarak açıkça tanımlanmaktadır (Leavitt, 2009). Ancak alanyazında babanın doğum odasında üstlenmesi gereken rolün ne olduğuna ilişkin tam bir yanıt bulunamamıştır (Poh ve ark., 2014). Dellman'a (2004) göre rollerinin ne olduğu konusunda babaların kafaları karışık durumdadır. Kunjappy-Clifton'ın (2007) çalışmasından elde edilen sonuçlara göre ise babalar, doğum sırasında "koç (aktif katılım)", "takım arkadaşı (eşinin istek ve ihtiyaçlarına yanıt vermesi)" veya "tanık" rollerinden birini üstlenmektedir. Ayrıca ilk kez baba olacak bireylerin çoğunun da doğum sırasında ne beklmeleri gerektiği konusunda fikir sahibi olmamalarına rağmen (Fenwick ve ark., 2012), genellikle sağlıklı dünyaya gelecek bir bebek beklentisi içerisinde (Schytt ve Bergström, 2014) veya anne adayının beklentilerini benimseme eğiliminde oldukları belirtilmektedir (Premberg ve ark., 2011). Doğum odasında anneyi desteklemeye çalışan baba adaylarının beklentilerinin aksine duygularında olumsuz hisler yaşamaları da muhtemeldir. Nitekim yapılan bazı çalışmalar, erkeklerin yarısından fazlasının doğumun bir noktasında kendisini rahatsız, çaresiz, korkmuş ve işe yaramaz hissettiğini, doğacak çocuğun veya eşinin hayatı ve sağlığıyla ilgili kaygı duyduğunu ve doğum sırasında eşlerini destekleme konusunda yetersizlik hissettiğini göstermiştir (Hanson ve ark., 2009; Tarlazzi ve ark., 2015). Dahası, partnerini acı çekerken gözlemleme korkusu, ameliyatla doğum gibi müdahalelerin riskleri, hastanede kalınan süre boyunca karşılaşılabilecekleri şeylerin bilinmezliği ve doğum sonrasında yaşayabileceklerine ilişkin bilgi eksikliği babalar tarafından sıklıkla ifade edilen kaygılar arasında yer almaktadır (Dellman, 2004; Shibli-Kometiani ve Brown, 2012). Ancak babalar, doğumu her ne kadar stresli ve zor bir süreç olarak tanımlasa da (Finnbogadottir ve ark., 2003) babaların çoğu aynı zamanda doğumda orada bulunmanın oldukça keyifli ve etkileyici olduğunu düşünmekte (Pestvenidze ve Bohrer, 2007) ve partnerlerinin doğumuna katılmayı istemektedirler (Shibli-Kometiani ve Brown, 2012). Babaların, çocuklarının doğumunda neden bulunmak istedikleri incelendiğinde ise doğuma katılmanın, baba olma sürecinde önemli bir adım olduğuna, çocuklarıyla duygusal bir bağ kurabilmeleri için doğumda fiziksel olarak bulunmaları gerektiğine (Gage ve Kirk, 2002) ve eşlerinin desteğe ihtiyacı bulunduğuna (He ve ark., 2015) inandıkları görülmektedir. Angelova ve Temkina'nın (2010) Rusya'da gerçekleştirdiği bir çalışmada, babaların doğuma katılımının iki farklı yolu (doğuma dersler ve diğer eğitim seçenekleriyle de hazırlanmak ve sadece doğum odasında mevcut olmak) değerlendirilmiş olup araştırmada doğumun her aşamasına katılan babaların, katılımlarını bir bağ olarak algıladıkları ve bunun da çocuğu büyütme, ona duygusal destek sağlamayı ve anneye ortaklık geliştirmeyi güçlendirdiği sonucu ortaya çıkmıştır. Brezilya'da yapılan bir araştırmada da benzer olarak babaların doğum sırasında kendi mevcudiyetlerinin önemini kabul ettiği ve bunu tüm babalara tavsiye ettiği belirtilmiştir (De Melo ve De Brito, 2013).

4. Babaların Doğum Öncesi Katılımının ve Doğum Sürecine Katılımının Etkileri

Erkeklerin hamilelik dönemine ve doğuma aktif katılımının hem ebeveynler hem de bebek üzerinde kısa ve uzun vadeli etkileri mevcuttur (Alio ve ark., 2013; Steen ve ark., 2012). İzleyen bölümde, babaların doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımlarının, sağlık ve psikososyal açıdan etkileri sırasıyla ebeveynler ve çocuk üzerindeki etkiler olmak üzere alt başlıklar halinde aktarılmıştır.

4.1. Anneler Üzerindeki Etkileri

Araştırmacılar, babaların erişilebilirlik, duygusal ile finansal destek ve olumlu anne davranışlarının desteklenmesi yoluyla anne adayları üzerinde olumlu etkiler yarattığını ve partnerlerinin hamilelik ve doğum güvenliğinde hayati bir rol oynadığını ileri sürmektedir (Dellmann, 2004; İlyasu ve ark., 2010). Bu bağlamda, doğum öncesi baba katılımının anneler ve dolayısıyla doğacak çocukları üzerindeki etkileri çeşitli araştırmalara konu olmuştur. Alanyazında hamilelik döneminde ilgili partnerleri olan ve

doğum öncesi ultrasonlarda eşleri yanında bulunan kadınların, doğum öncesi bakım ve destek alma olasılıklarının daha yüksek olduğu belirtilmektedir (Martin ve ark., 2007; Walsh ve ark., 2014). Hamilelik döneminde babalardan gelen desteğin özellikle annelerin stres yükünü hafifleterek doğum sonuçlarının ve annenin refahının iyileşmesine katkı sağladığı da pek çok çalışmada gösterilmiştir (ör., Ramchandani ve ark., 2011). Ayrıca yapılan çalışmalarda baba adaylarının, annelerin düzenli ve erken doğum öncesi bakım ziyaretleri gibi olumlu gebelik davranışlarının benimsenmesine veya sigara, alkol ve uyuşturucu kullanımı gibi olumsuz gebelik davranışlarından kaçınmalarına yardımcı olabildiği görülmektedir (Cheng ve ark., 2016; Martin ve ark., 2007). Dahası, daha destekleyici ve doğum öncesi sürece daha fazla katılan partnerleri olan kadınların, hamilelikte daha az sağlık sorunu yaşamalarının ve daha olumlu anne sağlığı davranışlarına sahip olmasının (Alio ve ark., 2013) yanı sıra depresyon ve kaygı düzeyleri de hem doğum öncesinde hem doğum sonrasında daha düşük olarak raporlanmaktadır (Cheng ve ark., 2016). Diğer bir deyişle, doğum öncesi baba katılımının, hamile kadınların psikolojik refahı üzerinde olumlu bir etkisi olduğu söylenebilir. Bununla birlikte, kanıtlar, kadınların doğum sırasında partnerlerinin varlığına ve desteğine yüksek değer verdiklerini, bunun da anksiyetenin azalmasına, algılanan ağrının azalmasına, doğum deneyiminden daha fazla tatmin olunmasına, doğum sonrası depresyon oranlarının azalmasına yol açtığını göstermektedir (Dellmann, 2004). Nitekim, aktif katılım gösteren babaların, anne depresyonunun bebekleri üzerindeki olası olumsuz etkileri için tampon görevi görüp görmeyeceğine ilişkin yapılan çalışmaları derleyen bir araştırmada, test edilmiş müdahalelere ilişkin mevcut kanıtlar sunulmuş olup, doğum öncesi eğitimin, doğum sonrası hem kadınlar hem de erkekler için daha iyi psikolojik sağlık sonuçlarıyla ilişkili olduğu raporlanmıştır (Burgess, 2011). Özetle, babaların hamilelik ve doğum süreçlerine katılımı, annenin stres yükünü azaltarak bakım alma olasılığını artırmakta ve böylelikle annenin fiziksel ve psikolojik sağlığını destekleyerek doğum sonuçlarının iyileşmesine hizmet etmektedir (Hanson ve ark., 2009; Hildingsson ve ark., 2011). Eş desteğinin olmayışının olumsuz anne ve çocuk sağlığı sonuçlarıyla ilişkili olmasından dolayı erkeklerin, hamile partnerlerine olumlu destek vermesini teşvik etmenin önemli olduğu düşünülmektedir (Cheng ve ark., 2016).

4.2. Babalar Üzerindeki Etkileri

Babaların doğum öncesi sürece artan katılımı, babalığa geçiş aşamasındaki yeni rollerini kabullenmelerine, çiftlerin ebeveynliğe geçiş sürecini birlikte yönlendirmelerini kolaylaştırmaya (Ekelin ve ark., 2004) ve ebeveyn rollerine erken bir dönemden başlanarak dahil olmalarına (Dolan ve Coe, 2011) katkı sağlamaktadır. Bunun aksine, alanyazında, hamilelik sırasında partnerlerine destek vermeyen veya hamilelikle ilgilenmeyen erkeklerin, baba rollerini üstlenmek için motive olamayacakları öne sürülmektedir (Berlin ve ark., 1995). Ayrıca baba olmaya kararlı olan ve bu bağlılığı doğum öncesi katılım gibi davranışlarla gösteren erkekler, babalık izni alma gibi fırsatlardan daha fazla faydalanarak baba kimliklerine yönelik kendi istek ve beklentilerini yerine getirebilirler (Pragg ve Knoester, 2017). Böylece erken dönemdeki babalık bağlılıkları, erkeklerin gelecekte de artan baba katılımını içeren destekleyici babalık yolunda ilerleme olasılığını (Pragg ve Knoester, 2017; Walsh ve ark., 2014) ve eş ebeveynlik ilişkilerinin niteliğini artırabilir (Fagan, 2014). Dahası, babanın hamilelik dönemine ve doğuma katılımı, erkeklerin gelecekteki fiziksel ve psikolojik sağlıklarını desteklemektedir (Plantin ve ark., 2011). Örneğin, hamilelik döneminde eşinin yanında bulunan ve onunla ilgilenen babaların, uyuşturucu kullanımı veya suç faaliyetlerine katılımı gibi riskli davranışlarda bulunma olasılığının azaldığı görülmüştür (Duncan ve ark., 2006). Bazı baba adayları da hamile partnerini desteklemek ve korumak amacıyla hamilelik sırasında kendi beslenme alışkanlıklarını ve tütün kullanımını değiştirmektedir (Pryor ve ark., 2014). Öte yandan, alanyazında doğum sırasında önemli bir rol oynayan erkeklerin, yaşadıkları çaresizlik duygularını daha iyi yönettikleri saptanmış olup (Hallgren ve ark., 1999), doğum sürecindeki deneyimlerinden yüksek düzeyde memnun olan babaların daha sonra daha az depresif belirti bildirdikleri rapor edilmiştir

(Greenhalgh ve ark., 2000). Dolayısıyla, artan doğum öncesi baba katılımı ile hem baba-çocuk bağının ve olumlu ebeveynliğin teşvik edilmesinin hem de babaların fiziksel ve psikolojik açıdan sağlıklarının desteklenmesinin mümkün olduğu söylenebilir.

Alanyazında babaların ebeveynliğe geçiş döneminde hamilelik ile ilgili süreçlere ve doğuma katılımının (Cook ve ark., 2005) ve hamilelik sırasında bebeğe karşı daha olumlu tutumların (Schoppe-Sullivan ve ark., 2014) sıklıkla babanın doğum sonrası katılımıyla ilişkili olduğu görülmektedir. Doğum öncesi ve doğum sonrası katılım arasındaki ilişkiyi ele alan araştırmalar, babaların doğum öncesi katılımının, gelecek dönemlerde de çocuklarının hayatındaki varlığının ve katılımının önemli bir bileşeni olduğuna artan sayıda kanıt oluşturmuştur (Cabrera ve ark., 2009; Tamis-LeMonda ve ark., 2009). Örneğin, Bronte-Tinkew ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında babaların doğum öncesi katılımı, babanın anneye hamileliğin nasıl gittiğini konuşup konuşmadığı, bebeğin ultrasonunu görüp görmediği, çocuk için bir şeyler satın alıp almadığı gibi boyutlar üzerinden değerlendirilmiş olup doğum öncesi dönemde daha ilgili olan babaların, doğumdan sonraki 9. ayda çocuğu bilişsel olarak uyarıcı faaliyetlere daha fazla dahil oldukları bulunmuştur. Cabrera ve arkadaşlarının (2008) çalışmasında da benzer olarak babaların bebek için bir şeyler satın alması veya bebeğin annesine maddi destek sağlaması ve çocuğunun doğumunda yer alması gibi ölçütlerle değerlendirilen doğum öncesi katılımının, doğumdan sonra çocuklarıyla 3 yaşına kadar etkileşimde bulunmasıyla olumlu yönde bağıntılı olduğu saptanmıştır. Shannon ve arkadaşlarının (2009) çalışmasında ise çocukları doğduğunda evde yaşayan ve doğum öncesi sürece dahil olmuş olan babaların, erken çocukluk döneminde çocukları için erişilemez hale gelme olasılıklarının daha düşük olduğu bulunmuştur. Ayrıca bazı çalışmalar, doğum öncesi derslere katılarak sürece dahil olan babaların, doğum sonrası ilk iki yılda çocuğuna bakım sağlama ve onlarla oyun oynama gibi konularda daha yüksek katılım sergilediklerini rapor etmiştir (Bouchard, 2012; Tamis-LeMonda ve ark., 2009). Dahası, özellikle babanın doğumda göbek kordonunu kesmesi (Brandão ve Figueiredo, 2012) veya annenin hastaneden taburcu olduğu ilk gün orada bulunması (Shorey ve ark., 2019) gibi katılımının, doğumdan sonraki ilk aylarda babanın daha fazla katılımıyla ilişkili olduğunu ortaya çıkaran çalışmalara da alanyazında rastlamak mümkündür. Dolayısıyla araştırmalardan elde edilen sonuçlar, hamilelik sırasında katılım gösteren babaların, erken çocukluk dönemi boyunca çocuklarının hayatına daha fazla dahil olduğuna; diğer bir deyişle, babaların doğum öncesi süreçlere katılımının sonraki ebeveynlik kalitesiyle ilişkili olduğuna işaret etmektedir (Cabrera ve ark., 2009). Öte yandan, alanyazında, doğum öncesi baba katılımı ile doğum sonrası baba katılımı ilişkisine aracılık eden faktörlerin incelendiği bir çalışmada, anne-baba ilişkisinin kalitesinin, doğum öncesi ve sonraki baba katılımı arasındaki ilişkiye aracılık ettiği saptanmıştır (Tamis-LeMonda ve ark., 2009). Son olarak, doğum öncesi katılımın babaların babalık izni alma olasılığını ve bunun da babaların çocuklarıyla doğum sonrası etkileşimlerini etkilediğine dair bazı bulgular olduğu da görülmektedir (Petts ve Knoester, 2018).

4.3. Çocuklar Üzerindeki Etkileri

Doğum öncesi ortamın çocuk gelişimi üzerinde sonuçları olmasından dolayı (Glover ve ark., 2018) babalığın, hamilelik döneminde başladığını söylemek mümkündür. Araştırmacılar, erkeklerin bu geçişte benzersiz katkılar sağladığını ve çocukların büyüme/gelişme ve refahını etkilediğini öne sürmektedir (Jeynes, 2016). Doğum öncesi baba katılımının anneler üzerindeki etkilerinde de bahsedildiği üzere, hamilelik döneminde babanın, partnerinin yeterli dinlenmesine, olumsuz sağlık davranışlarından kaçınmasına ve stresinin azalmasına katkı sağlayarak hamile kadını koruması, aynı zamanda bebeği de koruyarak onun gelişimine fayda sağladığının önemli bir göstergesidir (Dellmann, 2004; Hobel ve ark., 2008). Alanyazında babanın bu dolaylı rolünün, olumsuz doğum sonuçlarını azalttığına dair tutarlı bazı bulgular mevcuttur. Örneğin pek çok çalışmada, yakın partner desteğinin eksikliğinin, düşük düzeyde baba katılımının ve anne açısından gecikmiş doğum öncesi bakımının;

erken doğum, düşük doğum ağırlığı ve bebek ölümü gibi olumsuz doğum sonuçlarına yol açabildiği rapor edilmiştir (Alio ve ark., 2013; Poh ve ark., 2014). Bunun aksine, babanın hamilelik sırasındaki katılımının, annenin olumsuz sağlık (yetersiz veya kötü beslenme alışkanlıkları, sigara alkol kullanması vb.) davranışlarını azalttığı ve böylece erken doğum ve düşük doğum ağırlığından fetal büyüme kısıtlılığına kadar bebek gelişimi üzerindeki çeşitli riskleri azalttığı belirtilmiştir (Dellmann, 2004). Dahası, doğum öncesi eğitim ve baba katılımı, emzirmenin daha erken dönemde başlaması ve doğumdan sonraki bir yıllık süreçteki bebek ölümlerinin azalması gibi doğum sonrası olumlu sonuçlarla da bağdaştırılmıştır (Alio ve ark., 2013; Ickovics ve ark., 2007). Dolayısıyla babaların hamilelik döneminde annelere verdiği destek, hem hamileliğin ve doğumun daha sağlıklı geçmesine hem de doğum sonrası dönemde bebeğin fiziksel gelişimine ve sağlığına katkı sağlayabilir. Ayrıca babaların doğum öncesi katılımlarının, çocuklarının sağlığı ve yaşamlarıyla ilgili kararlar almadaki yeterliliklerini etkileyebildiği dikkat çekmektedir (Adamsons, 2013). Nitekim Zvara ve arkadaşlarının (2013) çalışmasında, bu görüşü destekleyen sonuçlara ulaşılmış olup, doğum öncesi baba katılımının, babaların çocuğunun sağlıkla ilgili bakımına katılımının yanı sıra çocuk sağlığıyla ilgili karar verme sürecindeki kendi rolüne dair algısıyla da olumlu yönde ilişkili olduğu saptanmıştır.

Doğum öncesi baba katılımının, doğum sonrası baba katılımıyla ilişkili olduğu (Cabrera ve ark., 2009; Tamis-LeMonda ve ark., 2009) ve doğum sonrası baba katılımının da çocuğun bilişsel (Morales-Castillo, 2022) ve psikososyal gelişimi üzerinde önemli etkileri bulunduğu (Ebeoğlu, 2021) bilinmektedir. Bu açıdan ele alındığında da babanın hamilelik ve doğum süreçlerine aktif katılım göstermesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Çünkü doğum öncesi baba katılımının, anneleri etkileyerek bebeği etkilemesinde olduğu gibi doğum sonrası baba katılımını etkileyerek de dolaylı bir mekanizma aracılığıyla çocuk gelişimini etkilemesi olasıdır. Dolayısıyla, doğum öncesi daha fazla katılım gösteren babaların, doğum sonrasında çocuğun hayatına dahil olması ve doğum sonrasında çocuğunun hayatına daha fazla dahil olan babaların çocuklarında bilişsel, sosyo-duygusal ve davranışsal gelişim açısından daha iyi sonuçlar görülmesi beklenebilir. Her ne kadar alanyazında bu mekanizmayı doğrudan test eden bir çalışmaya rastlanmamış olursa da mevcut bazı çalışma sonuçlarının bu hipotezi desteklediği ve bu alanda araştırma yapılmasına değer olduğu düşünülmektedir. Örneğin Yan ve arkadaşlarının (2018) boylamsal olarak yürüttüğü çalışmasında, babaların doğum öncesi sezgisel ebeveynlik davranışları (baba adaylarının bebeğini temsil eden bir oyuncak bebek kullanılarak ebeveynlik davranışlarını ortaya çıkarmak için tasarlanan bir oyun bağlamında oyuncak bebeğe yönelik davranışları) ile annenin eş ebeveynlik tutumlarının etkileşiminin, babaların doğum sonrası çocuğuyla etkileşimi ve 2 yaşında da çocuğun dışsallaştırma davranışları üzerindeki yordayıcı rolleri incelenmiştir. Sezgisel ebeveynliği kaydedilen videolardan gözlemlenen bebeğe yönelik gösterilen davranışların sıklığı, çeşitliliği ve yoğunluğunun kodlanması bağlamında değerlendiren çalışma sonucunda ise doğum öncesinde ortalama veya ortalamanın üzerinde sezgisel ebeveynlik davranışları sergileyen babalara sahip ailelerde, babaların ebeveynlik yeterliliğinin anne tarafından onaylanmasının, babaların doğum sonrası katılımı ile olumlu yöndeki ilişkisi aracılığıyla çocukların dışsallaştırıcı davranışlarını olumsuz yönde yordadığı saptanmıştır.

İzleyen tabloda, babaların doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımlarının ebeveynler ve çocuklar üzerindeki etkilerinin genel bir özeti sunulmuştur.

Tablo 1.

Babaların Doğum Öncesi Sürece ve Doğum Anına Katılımlarının Ebeveyn ve Çocuklar Üzerindeki Etkisi

Anneler Üzerindeki Etkileri	Babalar Üzerindeki Etkileri	Çocuklar Üzerindeki Etkileri
Doğum öncesi bakım ve destek alma olasılığının yüksek olması	Ebeveyn rolünün kabullenilmesi ve erken dönemde başlaması	Erken doğum, düşük doğum ağırlığı gibi olumsuz doğum sonuçlarının azalması
Stres yükünün, depresyon ve kaygı düzeyinin azalması	Baba kimliğinin gelişmesi	Çocukların büyüme/gelişme ve refahına katkı sağlaması
Olumlu sağlık davranışlarına sahip olması ve olumsuz gebelik davranışlarından kaçınması	Ebeveynliğe geçiş sürecini eşleriyle birlikte yönlendirmelerini kolaylaştırması	Ani bebek ölümü sendromu olasılığının azalması
Hamilelikte daha az sağlık sorunu yaşaması	Olumsuz sağlık davranışlarında ve depresif belirtilerinde azalma olması	Doğum sonrası artan baba katılımı ile ilişkili olarak çocuğun bilişsel, davranışsal ve sosyo-duygusal gelişimine katkı sağlaması
	Doğum sonrası baba katılımının artması	

5. Babaların Doğum Öncesi Katılımını ve Doğum Sürecine Katılımını Etkileyen Faktörler

Baba rolünün hayata geçirilmesinin, sosyo-kültürel ve yasal güçten etkilendiği bilinmektedir. Yani sıra, babaların doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımları bireysel, ailesel ve bağlamsal düzeyde pek çok karmaşık faktörden etkilenmektedir. İzleyen bölümde babaların doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımlarını artıran veya azaltan faktörler alt başlıklar halinde sunulmuştur.

5.1. Bireysel Faktörler

Babaların doğum öncesi sürece ve doğuma katılımları etkileyen önemli etmenlerden biri babaya özgü bireysel faktörlerdir. Bu bağlamda, ilk olarak babanın sosyo-demografik özellikleri ile ilişkili sonuçlar, daha sonra babalığa geçişteki hormonal değişimler ve babanın perinatal depresyonu ele alınmıştır. Ardından ise babaların ebeveynliğe hazır olup olmadığı ve hamilelik niyeti ile babaların kendi babalarıyla geçmişteki ilişkilerine yönelik algılarına ilişkin bilgiler aktarılmıştır.

5.1.1. Sosyo-demografik özellikler

Araştırmacılar, sosyo-demografik özellikler kapsamında doğum sayısı, yaş, medeni durum, ebeveynlerin eğitim düzeyi, istihdam düzeyi ve gelir düzeyi gibi çeşitli faktörlerin babaların doğum öncesi katılımının ve doğumda hazır bulunma durumundaki farklılıklarının üzerinde etkisi olduğunu kabul etmektedir (Ampt ve ark., 2015; Bhatta, 2013; Plantin ve ark., 2011; Redshaw ve Henderson, 2013). Doğum sayısı açısından yapılan çalışmalar incelendiğinde, genellikle ilk kez baba olacak erkeklerin, doğum öncesi kontrollerde partnerlerine eşlik etme, doğum sürecine aktif katılım gösterme ve alınacak kararlara dahil olma olasılıklarının daha önce çocuk sahibi olmuş babalara kıyasla daha yüksek olduğu görülmektedir (Martin ve ark., 2007; Redshaw ve Henderson, 2013). Babaların yaşı ile ilgili sonuçlar ise genç babaların, yaşı daha ileri olan babalara kıyasla doğumda bulunma olasılıklarını artırdığına işaret etmektedir (Bhatta, 2013; Wielgos ve ark., 2007). Öte yandan, medeni durum veya partner durumu ile ilgili sonuçlar değerlendirildiğinde, alanyazında destekleyici

bir eşin yokluğunun (Park ve ark., 2007), partnerle birlikte yaşamamanın (Walsh ve ark., 2017) doğum öncesi katılımının olmaması veya doğum öncesi bakımın geç başlatılması ile sonuçlandığı yönünde genel bir eğilimin olduğu dikkati çekmektedir. Hamilelik döneminde evli olmayan veya birlikte yaşamayan çiftler için babanın katılımının daha kritik olduğu; çünkü bu bireyler arasındaki bağlantının kopması (Fagan ve Palkovitz, 2007) ve doğası gereği babanın özellikle erişilebilirliğinin düşük olması (Alio ve ark., 2010) açısından daha fazla risk altında oldukları da belirtilmektedir. Dolayısıyla evlilikten daha az istikrarlı olsa bile en azından birlikte yaşamamanın veya romantik ziyaret ilişkilerinin, babaların doğum öncesi katılımını artırmaya katkı sağladığı söylenebilir.

Doğum öncesi baba katılımı ve doğuma tanıklık etme, diğer bazı sosyo-demografik değişkenler açısından ele alındığında, babaların eğitim düzeyi, istihdam durumu ve gelir düzeyine ilişkin alanyazında çelişkili bulgular olduğu görülmektedir. İlk olarak sonuçlar eğitim düzeyi bağlamında değerlendirildiğinde, daha iyi eğitim düzeyine sahip olan (Plantin ve ark., 2011; Redshaw ve Henderson, 2013; Wielgos ve ark., 2007) veya en az lise düzeyinde eğitimi bulunan babaların (Ampt ve ark., 2015; Martin ve ark., 2007) katılım düzeylerinin daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalara alanyazında ulaşmak mümkündür. Ancak başka bir araştırmada, bu sonucun aksine eğitim düzeyi daha yüksek olan ve daha kazançlı bir işte çalışan babaların, işten kaynaklanan yorgunluk ve bunun doğum sürecinde yaşanan strese katkısı nedeniyle doğum sırasında huzursuzluk yaşama olasılıklarının daha yüksek olduğu rapor edilmiştir (He ve ark., 2015). Babanın eğitim düzeyinin yanı sıra istihdam durumu ve gelir düzeyi ile ilgili sonuçların da alanyazında çelişkili olduğu dikkati çekmektedir. Gelir düzeyi ve sosyo-ekonomik düzey gibi özelliklerin, babanın hamilelik ve doğuma katılım ile ilgili süreçlerini etkileyebileceği bilinse de (Park ve ark., 2007; Walsh ve ark., 2017) ilişkinin yönü hakkında yapılan araştırmalarda tutarsız sonuçlar elde edilmiştir. Örneğin, Bhatta (2013) çalışmasında resmi bir işte çalışan erkeklerin doğum öncesi bakıma daha fazla katılım gösterdiğini bulmuş iken, Plantin ve arkadaşları (2011) orta sınıf mesleklere sahip babaların hamilelik sırasında desteğe daha iyi erişebildikleri sonucuna varmıştır. Ayrıca yapılan bazı çalışmalarda, gelişmiş bölgelerde yaşayan babaların hamilelikle daha fazla ilgilendiği ve ebeveynliğe daha iyi hazırlandığı saptanmıştır (ör., Redshaw ve Henderson, 2013). Alanyazında her ne kadar çelişkili sonuçlar olduğu görülse de genel eğilim, "işçi" sınıftan erkeklerin (Oakley ve Rajan, 1991) ve gelir düzeyi düşük olan babaların (Wielgos ve ark., 2007) hamilelik döneminde iş yerinden izin alarak partnerlerine randevularında eşlik etme ve doğum sırasında hazır bulunma olasılıklarının daha düşük olduğu yönündedir.

5.1.2. Babalığa geçişteki hormonal değişimler ve babanın perinatal depresyonu

Alanyazında babaların, çocuğu taşıyanlar kendileri olmadığı için hamileliğe bağlanmalarının genellikle daha uzun sürdüğü ve bunun da hamilelik sürecine daha az katılımı sonuçlanabileceği ifade edilmektedir (Xue ve ark., 2018). Ancak hamilelik döneminde psikolojik değişikliklerin yanı sıra kadınlarda olduğu gibi erkeklerde de fizyolojik ve hormonal değişiklikler görülmektedir (Condon ve ark., 2004). Bu bağlamda ilk olarak, eşi hamile olan babaların, yaşadıkları duygu durumu dalgalanmalarının yanı sıra bulantı, kilo alımı ve bacak krampları olarak kendini gösteren somatik gebelik semptomları (Couvade sendromu) yaşayabildikleri dikkati çekmektedir (Mason ve Elwood, 1995). Bazı araştırmacılar bu sendrom ile erkeklerin hamileliğe katılımı ve rol hazırlığı arasında bir ilişki olduğunu öne sürmektedir (ör., Drake ve ark., 1998). Nitekim, Berg ve Wynne-Edwards'ın (2001) çalışmasında, erkeklerin östrojen düzeylerindeki artışın ve testosteron düzeylerindeki düşüşün Couvade semptomlarının yanı sıra baba davranışlarının ortaya çıkmasıyla da ilişkili olduğu saptanmıştır. Yanı sıra, erkeklerin gebelik sırasında testosteron düzeylerindeki bu düşüşlerin, sonraki yüksek baba katılımı ve kaliteli ebeveynlik ile ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar mevcuttur (Edelstein ve ark., 2017; Meijer ve ark., 2019). Öte yandan, ebeveynlikle ilgili olan diğer hormonlardan oksitosin seviyesinin babalığın ilk altı ayı boyunca artmasının çocuklarda daha fazla uyarıcı oyuna yol açtığı (Abraham ve Feldman, 2018), babaların doğum öncesi kortizol düzeylerinin

yüksek olmasının ise doğumdan sonraki 6 haftada ebeveynlik kalitesinin düşük olacağını öngördüğü (Bos ve ark., 2018) belirtilmektedir. Dolayısıyla babalığa geçişteki hormonal değişikliklerin ebeveynlik davranışı ile ilişkili olduğu söylenebilir.

Annelerin ebeveynliğinde olduğu gibi babaların ebeveynliği de perinatal dönemdeki (21. gebelik haftası ile doğumdan sonraki bir aylık dönem) stres (Bandelow ve Michaelis, 2015) veya depresyon duyguları (May ve Fletcher, 2013) nedeniyle sekteye uğrayabilmektedir. Bu alanda yapılan bir sistematik derleme çalışmasında perinatal dönemde babalardaki stres incelenmiş olup, 18 çalışmadan elde edilen bulgularda babaların stres düzeylerinin doğum öncesi dönemden doğuma kadar arttığı ve doğum anında stres yaşadıkları bulunmuştur (Philpott ve ark., 2017). Ayrıca babaların bu dönemde artan yorgunluğa (Taylor ve Johnson, 2013) ve doğum korkusuna (Hall ve ark., 2009) bağlı olarak kaygı yaşayabilmeleri muhtemeldir. Nitekim, Philpott ve arkadaşlarının (2017) çalışmasında da hamilelikle ilgili olumsuz duyguların, baba olmakla ilgili rol kısıtlamalarının, doğum korkusunun ve bebek bakımıyla ilgili yetersizlik duygularının perinatal dönemde babalarda strese yol açan faktörlerden olduğu ve bu dönemdeki stresin artan kaygı ve depresyonla ilişkili olduğu saptanmıştır. Babalarda perinatal anksiyete ve depresyonun yaygınlığı incelendiğinde ise farklı kültürlerde yapılan çalışmalarda, bu oranların %1 ile %25 arasında değişkenlik gösterdiği rapor edilmiştir (O'Brien ve ark., 2017; Ramchandani ve ark., 2011). Ayrıca alanyazında, babanın perinatal depresyonunun, hamilelik döneminde erkeklerin eşlerini yeterince desteklememesine neden olabildiği (Paulson ve ark., 2016) ve annenin aldığı duygusal desteğin sınırlanmasına ve annenin stres düzeyinin artmasına yol açarak dolaylı olarak anne ve fetüsü olumsuz etkileyebildiği belirtilmektedir (Field ve ark., 2006). Bununla ilişkili olarak yapılan bazı çalışmalar hem doğum öncesi hem de doğum sonrası babadaki depresif belirtilerin çocuklarda olumsuz sağlık ve gelişimsel sonuçlarla ilişkili olduğunu göstermiştir (Paulson ve ark., 2016; Ramchandani ve ark., 2008). Öte yandan, doğum öncesi baba depresyonu çiftler arasındaki ilişkiye zarar verebilmekte ve evlilik ve aile ilişkileri babanın perinatal depresyonundan olumsuz etkilenebilmektedir (Ramchandani ve ark., 2011).

5.1.3. Babaların ebeveynliğe hazır olup olmadığı ve hamilelik niyeti

Yaşam akışı yaklaşımından bakıldığında (Elder, 1998), baba olma ve erkeğin tepkisi gibi geçiş çevreleyen zamanlama ve koşullar, bir erkeğin gelecekteki babalık yaklaşımını şekillendirebilir. Dolayısıyla babaların hamilelik süreci ve daha sonraki süreçte çocuğu ile ilgilenmesini etkileyen önemli faktörlerden biri de babanın kendisini ebeveyn olmaya hazır hissedip hissetmediğidir. Bu alanda yapılan sınırlı sayıda çalışmada, babalığa hazır olmadığını belirten erkeklerin hamilelikle daha az ilgilendiği saptanmış olup, bu bireylerin ilerleyen dönemlerde baba olarak daha az kararlı olacakları ileri sürülmüştür (May, 1982). Alanyazında babalığa hazır olmayan erkeklerin, doğum öncesi sürece daha az dahil olma eğiliminde olmasının yanı sıra ebeveynliğe geçişi daha zorlu buldukları ve kendilerini babalığa adanmış olma olasılıklarının daha düşük olduğu da belirtilmektedir (Backstrom ve Wahn, 2011). Ayrıca yeni babalık idealinin babalara yönelik değişen beklentileri göz önüne alındığında, bu ideali benimseyen erkeklerin baba olacaklarını öğrendikten sonra bu beklentileri karşılamanın yollarını aramaları daha muhtemeldir (Marsiglio ve Roy, 2012; Pragg ve Knoester, 2017).

Çiftlerin hamilelik niyetlerine odaklanması, baba katılımını ve baba kimliğinin başlangıcını, gebelik zamanına kadar geriye kaydırmaktadır (Lindberg ve ark., 2017). Hamilelik niyeti, gebelikten önceki süreçte çocuk sahibi olma isteğinin bir göstergesidir (Campbell ve Mosher, 2000). İstenmeyen gebeliklere ilişkin alanyazından bahsederken ilk olarak dikkat edilmesi gereken bir nokta olarak ölçüm konusuna değinmenin faydalı olacağı düşünülmektedir. Çünkü; istenmeyen gebelikler, geleneksel olarak iki farklı şekilde ölçülebilmektedir. Bunlardan ilki, istenmeyen bir gebelik olarak çocuk planlanmamasını içerirken, diğeri ise istenileninden daha erken meydana gelen yanlış zamanlanmış gebelikleri kapsamaktadır. Diğer bir deyişle, planlanan gebelik, istenilen ve "doğru zamanda" veya

istenilenden daha geç gerçekleşen gebeliklere karşılık gelmektedir (Henshaw, 1998). Alanyazında bununla ilişkili bir kavram karmaşası bulunmasından dolayı bazı araştırmacılar (ör., Santelli ve ark., 2003) ölçüm hususuna dikkat edilmesi için araştırmacıları uyarmaktadır. Hamilelik niyetinin ebeveyn-çocuk ilişkileri üzerindeki etkisini ele alan alanyazın incelendiğinde ise karşımıza ilk olarak hamileliği istemeyen ebeveynlerin çocuklarıyla bağ kurmakta zorlanabildikleri, bunun da olumsuz ebeveynliğe yol açabildiği bilgisi çıkmaktadır (Lamb, 1997). Ayrıca gebeliğin planlı olmasının, ebeveynlik davranışları üzerindeki etkilerine ilişkin araştırmalar çoğunlukla evli çiftlerden anneler veya babalar üzerinde yoğunlaşmış olup, bu çalışmaların sonuçları da genel olarak bebek sahibi olmayı isteyen ebeveynlerin, diğer ebeveynlere kıyasla çocukla ilgilenmeye ve onlarla olumlu ilişki kurmaya katkı sağlayarak olumlu çocuk sonuçlarını desteklediğini göstermiştir (Bronte-Tinkew ve ark., 2007; Cabrera ve ark., 2008). Çünkü hamileliği isteme konusunda çiftler arasındaki anlaşmazlık, ebeveynlik davranışlarını etkileyebilecek potansiyel bir çatışma kaynağıdır ve bunun çocuk sonuçları üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri mevcuttur (Cabrera ve ark., 2009; Koreman ve ark., 2002). Hamileliği isteme konusunda çiftler arasındaki anlaşmazlığın, doğum sonrası bebek sağlığı üzerindeki etkisini inceleyen sınırlı sayıda çalışmanın birinde, her iki ebeveynin de hamileliği istemesi durumunda bebeğin, babanın hamileliği istemediği duruma göre daha sağlıklı olduğu ancak annenin hamileliği istemediği duruma kıyasla sağlık sonuçlarının farklılaşmadığı bulunmuştur (Koreman ve ark., 2002). Mevcut sonuç, annedense babanın hamileliği istememesinin, bebek sağlığı üzerinde daha kötü sonuçlar yaratabileceğini göstermesi açısından önemlidir.

Hamileliğin planlanmasına katılmak, baba katılımının bazı yönlerini etkileyebilecek bir unsurdur. Erkeklerin babalık yapma arzusunu yansıtan planlı gebeliklerin aksine istenmeyen gebelik durumunda erkeklerin, babalık yapmak için gereken zamanı ve kişisel kaynakları ayırma konusunda daha az motive oldukları düşünülmektedir (Lindberg ve ark., 2017). Çünkü istenmeyen bir hamilelik durumunda, erkeklerin anneye ve çocuğa olan bağlılık ve ilgisinin düşük olacağı (Carter ve Speizer, 2015) veya istenmeyen bir hamilelik sonrası çocuk sahibi olmanın, babalarda depresyona neden olarak baba katılımında azalmaya yol açacağı (Bronte-Tinkew ve ark., 2009) varsayılmaktadır. Bu bağlamda, babaların doğum öncesi sürece dahil olması ile ilişkili olarak alanyazın incelendiğinde, hamileliği isteyen babaların doğum kontrolü ve doğum planlaması üzerinde daha fazla kontrole sahip oldukları ve bunun sonucunda da eşleriyle daha az çatışma yaşadıkları, hamilelik ve sonraki süreçlerle daha fazla ilgilendiği ve çocukları için daha fazla ekonomik sorumluluk aldıkları belirtilmektedir (Bachrach ve Sonenstein, 1998). Ayrıca yapılan çalışmalarda hamileliği istediğini bildiren babaların doğum öncesi süreçlere dahil olma ve eşlerine zamanında doğum öncesi bakım sağlama olasılıklarının daha yüksek olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Martin ve ark., 2007). Carter ve Speizer'in (2015) çalışmasında da benzer olarak erkeklerin hamilelik niyetinin, doğum öncesi dönemdeki eğitimlere ve doğumla ilgili sağlık hizmetleri faaliyetlerine katılımıyla güçlü bir şekilde ilişkili olduğu, istenmeyen gebelik yaşayan erkeklerin ise bu faaliyetlere katılma olasılıklarının daha az olduğu saptanmıştır. Dahası, bir araştırmada istenmeyen gebeliklerden çocuk sahibi olmuş babaların hem olumlu doğum öncesi davranışlara hem de doğum sonrası 24. ayda çocuk ile ilgili etkinliklere daha az katılım gösterdiği bulunmuştur (Bronte-Tinkew ve ark., 2009). Tüm bu sonuçlar, doğum öncesi baba katılımında çiftlerin hamilelik isteğinin önemli bir belirleyici olduğuna işaret etmektedir.

5.1.4. Babaların kendi babalarıyla geçmişteki ilişkilerine yönelik algıları

Erkeklerin ebeveynlik uygulamaları baba adaylarının kendi babalarıyla geçmişteki çocukluk ilişkileri bağlamında ele alındığında alanyazın, baba kimliğinin oluşumunun çocukluk deneyimlerinden ve baba figürlerinin çocuğun hayatındaki varlığından veya yokluğundan etkilendiğini doğrulamaktadır (East ve ark., 2014). Dahası, baba kimliğinin inşası için alanyazında doğum öncesi dönemin önemi vurgulanmaktadır. Çünkü hamilelik dönemi, baba adaylarının gelecekte arzuladıkları babalık modeline yönelik düşünme fırsatı sağlayan bir dönem olup (Habib, 2012), ayrıca erkeklerin, kendi babasından

aldığı miraslarla baş etme ve bunları çocuklarına aktarıp aktarmayacağına karar verme gibi karmaşık ve öznel bir çalışmayı gerektirmektedir (East ve ark., 2020). Bu çalışma neticesinde de çocukluk deneyimi açısından kendi babalarıyla ilişkilerinin olumlu olduğunu düşünen babaların, babalığa ilişkin daha güçlü ve olumlu tutumlara sahip olacağını öne süren modelleme hipotezinin doğrulanması (Habib, 2012; Sagi, 1982) veya kendi babalarıyla ilişkilerinin olumsuz olduğunu düşünen babaların da kendi babasından daha iyi bir baba olma ve bunu telafi etmek isteğiyle babalık konusunda daha güçlü ve olumlu tutumlara sahip olacağını öngören ödünleme hipotezinin desteklenmesi (Pleck, 1997) muhtemeldir. Dolayısıyla çocukluğa dair bu yansıma, erkeğin olmayı amaçladığı baba tipine ilişkin zihinsel öz imajının sağlamaştırılmasına olanak tanımaktadır (Kowlessar ve ark., 2015). Babaların doğum öncesi katılımı ve babaların kendi ebeveynleriyle ilişkileri üzerine yapılan sınırlı sayıdaki çalışmaların birinde ise çocukluk döneminde ebeveynlerine çok yakın olan veya ebeveynlerinden çok uzak olan baba adaylarının, ilk çocuklarının doğumundan önce baba katılımı konusunda daha olumlu tutumlara sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Beaton ve ark., 2003). Öte yandan, bu ilişkinin çocuğun doğumundan sonraki baba tutumlarına yansıyor yansımadığını tespit etmeyi amaçlayan ve bahsi geçen bir önceki çalışmanın uzantısı olan başka bir çalışmada da çocukluk döneminde babalarıyla çok olumlu ya da çok olumsuz ilişkiler kuran yeni babaların, çocuğun doğumundan sonraki baba katılımı konusunda güçlü tutumlar sergilediği saptanmıştır (Beaton ve Doherty, 2007). Bu çalışmalar, babaların hem köken aile ile olan olumlu ilişkilerini modelleyebildiklerini hem de olumsuz ilişkilerini ödünleyebildiklerini gösteren sonuçları desteklemektedir.

5.2. Ailesel Faktörler

Babaların doğum öncesi sürece ve doğuma katılımlarını etkileyen önemli etmenlerden biri ailesel faktörlerdir. Bu bağlamda, ilk olarak ebeveynler arası ilişki ele alınmış olup, ardından ebeveyn beklentileri ve anne bekkiliğine ilişkin bilgiler sunulmuştur.

5.2.1. Ebeveynler arası ilişki

Hamileliğin erken döneminde çiftler arasında ebeveynlik ortaklığının müzakere edilmesi, erkeklerin babalığa geçişte aktif olmalarında ve annelerin, babaları sürece dahil etmelerinde önemli bir unsurdur (Shorey ve Ang, 2019). Doğum öncesi baba katılımı üzerinde etkisi bulunan önemli ailesel değişkenlerden biri ebeveyn ortakları arasındaki ilişkidir. Doğum öncesi sürece katılımın tamamının çocuğu taşıyan anne üzerinden gerçekleşmesinden dolayı alanyazında çiftler arasındaki ilişkinin, doğum öncesi katılımın düzeyini belirlemede oldukça kritik olduğu ve babanın fiziksel varlığına yönelik olan ulaşılabilirlik kavramını benimseme isteğinin, etkileşimin ve sorumluluğun büyük oranda babanın anneye olan ilişkisine gömülü olduğu belirtilmektedir (Suryaningsih, 2016). Çiftler arasındaki ilişki, Lamb ve arkadaşlarının (1985) kavramsallaştırmasına göre ele alınan baba katılımı bileşenlerinin (etkileşim, ulaşılabilirlik ve sorumluluk) her birinde iç içe geçmiş durumdadır. Çünkü erkeklerin babalığa geçişinin, içinde buldukları sosyal bağlam ve partner ilişkisinin kalitesiyle karşılıklı etkileşim içinde olan bireysel özellikler tarafından yönlendirildiği düşünülmektedir (Genesoni ve Tallandini, 2009). Dolayısıyla baba adayı ile hamile kadın arasında duygusal bir ilişki mevcut değilse veya ilişkileri istikrarsızsa babaların bu sürece daha az dahil olacakları varsayılmaktadır (Alio ve ark., 2013). Dahası, doğacak bebeğin yararı için çiftin medeni durumuna bakılmaksızın babanın anne ile iletişim kurması (Alio ve ark., 2011; Suryaningsih, 2016) veya ebeveynler arasında çatışma yaşanması (Fagan ve ark., 2003) da doğum öncesi baba katılımı ile ilişkili olarak gözükmektedir. Ancak bir erkeğin doğum öncesi deneyimleri, aynı zamanda, romantik partnerine olan bağlılığının güçlendirilmesine de katkı sağlayabilir (Marsiglio, 2004). Sonuç olarak, doğum öncesi baba katılımının partner ilişkisine bağlı olduğunu öne süren alanyazına rağmen, bu çalışmalarda nedenselliğin yönünün dikkatli bir şekilde belirlenmemiş olduğu ve bu ilişkilerin iki yönlü olabileceği unutulmamalıdır.

5.2.2. Ebeveyn beklentileri ve anne bekkiliği

Ailesel faktörler bağlamında ele alınabilecek diğer bir faktör ise ebeveynlerin farklı beklentileridir. Bazen anneler hem doğum öncesi dönemde hem de doğum sonrası dönemde, eşlerinin, ihtiyaçlarını iletişim kurmadan örtük olarak anlaması beklentisi içerisinde olabilmektedir (Negron ve ark., 2013). Bu da babaların, eşlerinin ihtiyaçlarını anlamasını güçleştirerek annelerin zamanında bakım ve destek almalarını engelleyen bir faktör olarak karşımıza çıkabilmektedir. Aynı zamanda, evlilikteki ilişki doyumu (Lawrence ve ark., 2007) ve ebeveynliğe uyum süreci (Staneva ve Wittkowski, 2013) karşılanmayan beklentiler nedeniyle olumsuz etkilenmektedir. Ayrıca erkekler, Connell'in (2009) kadınların ailede daha fazla güce sahip olduğu bulgusuyla tutarlı olarak, ev ve aile konusunda asıl sorumluluğun anneye ait olması gibi bir beklenti içerisinde olabilmektedir. Kaldı ki sadece erkekler değil, kadınlar da aileyle ilgili konuların kendi alanı olmasına yönelik algılarından dolayı eşlerinin çocuk bakımına yönelik katılımlarını sınırlandırabilmektedir. Nitekim, bu anlayış karşımıza anne bekçiliği olarak çıkmakta olup (Allen ve Hawkins, 1999), bunun annelik beklentileri ile ilişkili olduğu dikkati çekmektedir (Schoppe-Sullivan ve ark., 2015). Annelerin babalık rolüne ilişkin sahip olduğu inançlardan (McBride ve ark., 2005) ve cinsiyet rol tutumlarından (Kulik ve Tsoref, 2010) etkilenen anne bekçiliği, "annenin baba üzerinde kontrollü, kolaylaştırıcı ya da sınırlayıcı yöntemler kullanarak, babanın çocuk bakımı ve çocukla ilişkisini düzenli, uygun ve tutarlı duruma getirme davranışları" olarak tanımlanmaktadır (Puhlman ve Pasley, 2013). Alanyazında anne bekçiliği için farklı kavramsallaştırmalar bulunsa da günümüzde yaygın olarak teşvik, engel ve kontrol olmak üzere 3 boyut üzerinden ele alınmaktadır. Bunlardan kontrol; annelerin babayı, çocukla olan etkileşimleri ve ebeveynliği için ne kadar denetlediği ve aile ile ilgili kararlarda son sözü kimin söylediği ile ilgilidir. Teşvik, annelerin babanın ebeveynliğini destekleyici davranışlarda bulunmasına; engel ise babaya sınır koyarak babanın ebeveynliği ve babanın çocuk ile olan etkileşimini kısıtlamasına karşılık gelmektedir (Puhlman ve Pasley, 2013). Bu alanda yapılan çalışmalar genel olarak, annelerin babanın rolüne ilişkin modern tutumları ile yüksek düzey baba katılımı arasında bağıntı olduğuna işaret etmektedir (Beitel ve Parke, 1998; Ebeoğlu, 2021). Ayrıca doğum öncesi eşitlikçi cinsiyet rollerine sahip annelerin, doğum sonrası daha düşük düzeyde engelleyici bekçilik uyguladıkları belirtilmektedir (Meteyer ve Perry-Jenkins, 2010).

Her ne kadar bu zamana kadar yapılan çalışmalar, doğrudan doğum öncesi baba katılımı ile anne bekçiliği arasındaki ilişkiyi incelememiş olsa da anne bekçiliği kavramının kuramsal alt yapısı ve anne bekçiliği ile ebeveyn beklentileri ve inançları arasındaki ilişkiye yönelik yapılan çalışma sonuçları, bu alanın araştırılmasının potansiyel değerini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla alanyazında babaların doğum sonrası katılımında olduğu gibi doğum öncesi katılımının, annelerin, babaları hamilelik sürecine dahil etme istekliliği gibi anne bekçiliği ile ilişkili süreçlerden etkileneyeceği varsayılmaktadır (Gaunt, 2008). Çünkü doğumdan sonraki etkileşimleri şekillendiren inanç ve tutumların, doğum öncesi dönemde oluşması (Van Egeren, 2003) ve doğum öncesi dönemdeki anne bekçiliğinin doğum sonrası baba katılımı üzerindeki etkisinin devam etmesi (Zvara ve ark., 2013) muhtemeldir. Ayrıca anneler, eğer babanın yeterliliği hakkında şüphe duyuyorsa veya çocukla ilgili şeyleri kendi alanı olarak görüyorsa, doğum sonrasında olduğu gibi (Cannon ve ark., 2008) hamilelik döneminde de babayı sürece dahil etmek istemeyebilir ve doğacak çocuğu ilgilendiren kararları tek başına almak isteyebilir. İlk kez baba olacaklar ile gerçekleştirilen boylamsal bir araştırma, gebeliğin son dönemlerinde kendini daha yetenekli hisseden baba adaylarının bir yıl sonra çocuklarıyla daha fazla ilgilendiklerini ortaya çıkarmıştır (McHale ve Huston, 1984). Bu da esasında doğum öncesi dönemde babaların kendisini yeterli hissetmesinin önemine işaret etmektedir. Ancak alanyazında annenin olumsuz yöndeki bekçiliğinin, baba yeterliliğini ve baba yeterliliğinin de baba katılımını azalttığı bilindiğinden (Ebeoğlu, 2021) buna hamilelik döneminde maruz kalmaya başlayan babalar açısından bu süreç, babaların üstlenmeleri gereken sorumlulukları almayarak doğum öncesi katılımın az olması ile sonuçlanabilir. Yani sıra, babalık rolüne yönelik annenin kararsızlığının, anne bekçiliğinin önemli bir belirleyicisi olduğu pek çok çalışmada gösterilmiştir (ör., Allen ve Hawkins, 1999; Gaunt, 2008). Bu

açından düşünüldüğünde annelerin, eşlerinin iyi bir baba olacağına yönelik yüksek düzeyde inançlara sahip olması durumunda (McBride ve ark., 2005), partnerlerinin doğum öncesi süreç için de çocuğun hayatına dahil oluşuna yönelik teşvik edici davranışlarda bulunacakları, babanın rolünü önemli görmeyen annelerin ise eşlerinin hamilelik sürecine katılımını engelleyebileceği düşünülmektedir. Eşlerin beklentilerinin ihlal edilmesi durumunda ise evlilikteki geçimsizliklerin arttığı (Belsky, 1985) bilindiğinden ve evlilik ilişkisinin de doğum öncesi baba katılımının önemli bir parçası olmasından (Alio ve ark., 2013) dolayı annenin olumsuz yöndeki beçlilik uygulamaları, doğum öncesi baba katılımının azalmasına yol açabilir. Nitekim, evlilik ilişkisindeki çatışmaların, özellikle babalar üzerinde yayılma etkisini açıklamak için çerçeve olan baba kırılmalılığı hipotezi de eşler arasındaki olumsuz deneyimler ile birlikte strese giren babaların, eş ve ebeveyn sorumluluklarını ayırt etmede zorlanarak kendilerini geri çektiklerini öne sürmektedir (Cumming ve ark., 2004; Nelson ve ark., 2009). Tüm bu sonuçlar, doğum öncesi baba katılımının anne beçliliği ile ilişkili olabileceğine işaret etmektedir.

5.3. Bağlamsal Faktörler

Doğum öncesi baba katılımını etkileyen çeşitli bağlamsal faktörler mevcuttur. Bunlar arasında; kurumsal faktörler (doğum öncesi eğitimin veya hazırlıkların odak noktasında annelerin bulunması, sağlık hizmeti sağlayıcılarının katılıma getirdiği engeller ve eğitim eksikliği vb.), baba rolüne ilişkin kültürel tutumlar ve sosyal politikalar yer almaktadır.

5.3.1. Kurumsal faktörler

Babaların kendilerini ebeveyn olacak çiftin bir parçası olarak hissetmesi veya dışlanmış hissetmemeleri, doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımları açısından önemli bir husustur (MacDonald ve Hastings, 2010). Ancak bazen babaların hamilelikte, doğum sürecinde ve ebeveynliğe geçiş aşamasında ne bekleyeceklerini bilemedikleri ve bir kadının alanı olarak kabul edilen yerde kendilerine yer edinmeye çalıştıkları dikkati çekmektedir. Ayrıca babaların sıklıkla sağlık hizmeti sağlayıcıları veya sağlık profesyonelleri tarafından göz ardı edildiğini düşündükleri ve hamilelik ve doğum arasındaki yolculuk boyunca iletişimden kendilerini kopuk hissettikleri görülmektedir (Finnbogadottir, 2003). Özellikle genç erkekler hem eşleri hem de sağlık hizmetleri tarafından kadınlara has olduğu düşünülen doğum öncesi hazırlıklara katılmaktan dışlandıklarını belirtmektedirler (Ross ve ark., 2012). Nitekim birçok araştırmada da babaların sürece katılmak istemelerine rağmen, doğum öncesi ve doğum sonrası bebek bakımına katılımlarına ilişkin bilgi alma konusunda zorluklarla karşılaştıkları ve bunun kendilerini dışlanmış hissetmelerine neden olduğu rapor edilmiştir (Steen ve ark., 2012; Widarsson ve ark., 2015). Bunların yanı sıra, başka bir çalışmada, doğum esnasında babaların ebeveyn ve partnerleriyle etkileşime geçerek onlara soru sormalarına izin verildiğinde ve ne zaman dahil olup ne zaman geri adım atacaklarını seçebildikleri durumlarda kendilerine de destek verildiğini algıladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Babaların sürecin dışarısında bırakılması durumunda ise babalar kendilerini çaresiz hissedebilir ve bu durum onlarda paniğe yol açarak partnerlerine yönelik destekleyici rollerini riske atabilir (Bäckström ve Wahn, 2011). Dolayısıyla bu riski en aza indirmek için bu süreçlerde babalara da destek verilmesinin, onlara kendilerinin doğum yapan çiftin bir parçası olduklarına yönelik güvence verilmesinin ve eşlerine nasıl yardım edebileceklerinin gösterilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir.

Bir babanın desteklenme duygusu ve kendini sürecin bir parçası hissetmesi, bazen de bilgi eksikliği nedeniyle sekteye uğrayabilmektedir (Bäckström ve Wahn, 2011). Örneğin, İsveç'te baba adaylarının doğum öncesi katılımlarını tanımlamak amacıyla yapılan bir çalışmada katılımcıların tıbbi bakım, bilgilendirme ve baba katılımı açısından kendilerini yetersiz olarak tanımladığı rapor edilmiştir (Jungmarker ve ark., 2010). Bununla birlikte, bazı araştırmalar da annelerin, perinatal dönemde birincil destek olarak babalara güvenmelerine rağmen babaların birçoğunun, eşlerinin doğum sırasında ve doğum sonrası dönemde yaşadıkları zorluklar karşısında kendilerine nasıl daha iyi destek

olacaklarını bilmediklerini bildirdiklerini göstermiştir (ör., Singh ve Newburn, 2000). Babaların doğum sırasındaki destek algılarına ilişkin niteliksel bir çalışmada ise babaların doğum sürecine dahil olmayı isterken, çoğunlukla destekleyici rolleri için hazırlıksız hissettiklerini ve ne yapmaları gerektiği konusunda bilgilendirilmeyi tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır (Bäckström ve Wahn, 2011). Dolayısıyla önceki pek çok araştırmada da gösterildiği üzere, babaların genellikle hamilelik ve doğumun kendisi hakkında daha fazla bilgiye ihtiyaç duyduğu söylenebilir (Alio ve ark., 2013; Griffith ve ark., 2023; Poh ve ark., 2014). Ayrıca babaların kendilerini süreçten dışlanmış hissetmelerinde olduğu gibi bilgi eksikliği durumunda da babalar strese girerek eşlerine etkili bir şekilde destek olamama riski ile karşılaşmaktadır (Boyce ve ark., 2007; Plantin ve ark., 2011). Bu riski azaltabilmek için babalara, doğum öncesi dönemden başlanarak eğitim verilmesinin önemli olduğu düşünülmektedir. Nitekim bu alanda yapılan bazı çalışmalar, babaların doğum öncesi dönemde sunulan babalık eğitiminden veya destek programlarından yararlanabildiklerini ortaya koymuştur (ör., Leite, 2007).

Alanyazında doğum öncesi sınıflarının, önemli bir bilgi desteği kaynağı olduğu bilinmektedir. Bebek davranışları konusunda babalara yönelik doğum öncesi eğitim ve bu davranışların yenidoğan ile modellenmesi (Pfannenstiel ve Honig, 1995), babanın çocuğuyla olan etkileşimini önemli ölçüde etkileyen müdahaleler arasında yer almaktadır. Örneğin, Porrett ve arkadaşlarının (2013) çalışmasında babaların çoğunluğunun doğum öncesi derslere katıldıktan sonra hamilelik ve doğum hakkında daha fazla bilgi sahibi oldukları, rollerinin önemi hakkında daha fazla farkında oldukları ve sürece katılım gösterme açısından daha iyi performans gösterdikleri görülmüştür. Doherty ve arkadaşlarının (2006) çalışmasında ise hamileliğin ikinci trimesterinden başlanarak uygulanan bir eğitim müdahalesi programının doğum sonrası baba katılımı üzerindeki etkisi incelenmiş olup, kısa süreli bir müdahalenin bile ebeveynliğe geçiş aşamasında babalığın geliştirilmesine katkı sağladığı sonucuna ulaşılmıştır. Dahası, ebeveynliğe geçiş aşamasındaki çiftlere yönelik hazırlanan “Hoşgeldin Bebek” programı ile babanın çocuk bakımına katılımını artırmayı hedefleyen başka bir araştırmada da benzer olarak bu programı alan babaların kontrol grubundaki babalara kıyasla çocuk bakımına daha fazla dahil olduğu görülmüştür (Hawkins ve ark., 2008). Dolayısıyla ebeveynliğe geçiş döneminin, baba katılımı müdahaleleri için etkili bir zaman dilimi olduğu söylenebilir. Ayrıca araştırmacılar, ebeveynliğe geçişe yönelik müdahale programlarının, annelerin katılımının yanı sıra eş-ebeveyn ilişkisine odaklanma ve baba rolü kimliği ile babaların bilgi ve becerilerinin geliştirilmesi gibi birden fazla bileşene sahip olması gerektiğini belirtmektedirler (Doherty ve ark., 2006). Öte yandan, doğum öncesi babaya özel grup tartışmalarının faydaları da alanyazında rapor edilmektedir (Smyth ve ark., 2015). Ancak Nash (2018) çalışmasında, erkeklerin, sağlık ortamlarında yalnızca erkeklerle yapılan doğum öncesi grup tartışmalarına yönelik çok olumlu olmadıklarını, bunun aksine paylaşımda bulunmak için akran desteği telefon hattı gibi daha heteronormatif ortamları tercih ettiklerini bulmuştur. Özellikle babalarla gerçekleştirilecek tartışma gruplarında buna dikkat edilmesinin önemli olacağı düşünülmektedir. Sonuç olarak, hamilelik döneminde ebeveynleri kapsayan çok bileşenli müdahale programlarının hem anne ve babaların bu süreçlere yönelik bilgi ve becerilerinin artırılmasına hem de doğum sonrası baba katılımının artırılmasına katkı sağlayabileceği söylenebilir.

5.3.2. Baba rolüne ilişkin kültürel tutumlar

Kültürel inanç ve uygulamalar, babaların perinatal döneme katılım düzeyini belirleyen önemli faktörlerden biridir. Altmış yıl önce babaların hamilelik sırasında aktif bir rol oynamadıklarına ve çocuklarının doğumu sırasında nadiren orada bulduklarına (Premberg ve Lundgren, 2006); ancak günümüzde pek çok ülkede baba adaylarının çoğunun artık doğum öncesi süreçte ve doğumda yer aldığına (ör., Tarlazzi ve ark., 2015) daha önce değinilmişti. Sosyo-tarihsel süreç içerisinde, baba rolüne ilişkin değişen kültürel tutumlar bunda önemli bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer bir deyişle, geleneksel cinsiyet rollerinde ve toplumun değer yargılarındaki değişikliklere bağlı olarak

babalık rollerine ilişkin tanımlamalar ile iyi baba olmanın gerekliliklerinin değiştiği söylenebilir (Pekel-Uludağlı, 2017). Babanın aile bütçesine katkı sağlama dışında da rolü olduğunun benimsenmesiyle (Segal, 1990; akt., Eker, 1994), 1970'lerden sonra ortaya çıkan "yeni baba" modelinde babaların doğuma girdiği ve çocuklarının hayatında daha aktif olarak yer aldığı görülmektedir (Zeybekoğlu, 2013). Dolayısıyla geleneksel cinsiyet rollerindeki düşüşün, kadın ve erkekler arasındaki rollerin daha eşit paylaşılmasına olanak sağladığı bilindiğinden (Paterna ve Martinez, 2006), doğum sonrasında olduğu gibi (Aldous ve ark., 1998) hamilelik dönemde de baba katılımını etkileyen önemli faktörlerden birinin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar olduğu söylenebilir. Alanyazında, ebeveynlerin eşitlikçi cinsiyet rolleri ve toplumların modernlik seviyesinin yüksekliği ile kentte yaşamının (kırsala göre) aktif baba katılımı ile bağıntılı olduğu görülmektedir (Kuo ve ark., 2018; Yun-Ju, 2016; Zvara ve ark., 2013). Ancak cinsiyet ideolojileri bağlamında, inançların her zaman davranışı öngörmeyebileceği de göz önünde bulundurulmalıdır (Lachance-Grzela ve Bouchard, 2010). Örneğin, yapılan bir çalışmada babalar, çocuk bakım sorumluluklarını eşleriyle eşit paylaşmaya inansalar bile aslında pek çoğunun eşlerinden daha az şey yaptıkları saptanmıştır (Harrington ve ark., 2013). Ayrıca Fenwick ve arkadaşlarının (2012) gerçekleştirdiği başka bir çalışmada, babaların ebeveyn eğitime ve doğum öncesi bakım ziyaretlerine davet edilmelerine ve katılım göstermeye yönelik isteklerine rağmen babaların anneler kadar dahil olmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. Pereira Silva Cardoso ve arkadaşları (2018) ise hamile kadınların, eşinin doğum öncesi rutinde varlığını algılama düzeylerinin düşük olduğunu ve hamileliğin kadınlara özel bir an olarak görülmesi sebebiyle cinsiyet sorunlarının bu yokluğu etkilediğini rapor etmiştir. Dolayısıyla geçmişe kıyasla hamilelik ve doğum sürecinde baba katılımının ve buna yönelik kültürel beklentilerin arttığı (Milkie ve ark., 2010) dikkat çekse de özellikle ataerkilliğin işlediği toplumlarda, cinsiyet ayrımı kültürü ve bu bağlamdaki rol paylaşımları daha açıktır (Souza Vidal Lima ve ark., 2021).

5.3.3. Sosyal politikalar

Babalar, ilgili baba rolünü yerine getirmeye istekli olsalar da babaların dahil olma arzusu, sağlık çalışanlarının desteğinin olmayışı ve toplumsal tutumların yanı sıra gerçekçi olmayan hükümet politikaları nedeniyle de ketlenebilmektedir (Machin, 2015). Dolayısıyla bu derleme çalışmasında odaklanılan bağlamsal düzeydeki son faktör; mevcut yasalar ve girişimler gibi politika düzeyindeki engeller ve babalık programları için finansman eksikliğidir. Her iki ebeveynin istihdamda olmasını destekleyen uluslararası politikalarda kabul edilen bir büyüme olsa da (McDonald, 2000), her iki partnerin de ebeveyn olarak eşit şekilde tanınmasını sağlayan ikili ebeveynlik konusunda kamu politikalarında eksiklikler devam edebilmektedir (Goldscheider ve ark., 2015). Esasında, babaların çocuk gelişimi üzerinde ne kadar önemli bir role sahip olduğunun anlaşılmasıyla, bu alanda 1980'li yıllarda önemli adımlar atılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, ilk olarak annelere verilen doğum izninin, babalara da verilmesine yönelik çeşitli düzenlemeler yapılmıştır (Pekel Uludağlı, 2017). Örneğin babalık izni, Fransa'da (Gregory ve Milner, 2011) 2002 yılında; İngiltere'de (Lewis ve Campbell, 2007) 2003 yılında iki hafta olarak belirlenmiştir. İskandinav ülkelerinde anneler için ayrılan doğum izin süresinin iki hafta ile üç ay arasında değişen kısmı babalar tarafından da kullanılabilir (Duvander, 2014). Amerika Birleşik Devletleri'nde politika yapımcılar, çocuğun yetiştirilmesinde baba katılımını teşvik etmek amacıyla baba eğitimi ve ekonomik yardımlar üzerinde durmaya başlamışlardır (Lawrence ve ark., 2013). Ülkemizde ise 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 106. maddesinde yapılan değişiklikle, "erkekler eşlerinin doğum yapması halinde istekleri üzerine on gün babalık izni verilmesi" yönünde bir düzenlemeye gidilmiştir (Resmî Gazete, 2011). Ancak alanyazında bazı ülkelerdeki anne ve çocuğa daha fazla odaklanan mevcut yasaların, baba katılımını çok fazla teşvik etmediği ve baba katılımının önündeki ekonomik engelleri ortadan kaldırmaya yardımcı olmadığı belirtilmektedir (Suryaningsih, 2016). Bu bağlamda, bazı ülkelerin doğum süreci ile ilgili politikalarının baba katılımını sınırladığı dikkati çekmektedir. Örneğin, Orta Doğu ve Afrika ülkelerinin çoğu, bebeğin

doğumu sırasında erkeklerin doğum odasındaki varlığını sınırlamaktadır (Aguiar ve Jennings, 2015). Dahası, Suriye’de babaların doğuma hazırlanmak için resmi doğum öncesi eğitim fırsatlarından da mahrum edildikleri görülmektedir (Abushaikha ve Massah, 2012). Diğer yandan, Portekiz’de babalara doğumdan hemen sonra bebeklerinin göbek bağının kesilmesi hakkının sağlanmasıyla baba-bebek bağının güçlendiği ve babaların, doğuma katılmanın faydasını desteklediği saptanmıştır (Brandão ve Figueiredo, 2012). Asya ülkeleri gibi bazı kültürlerde de babalara özellikle doğum sonrasında aktif bir rol verilerek annenin dinlenmesine ve iyileşmesine olanak sağlanmaktadır (Shorey ve Ang, 2019).

Babaların çalıştıkları iş yerlerinin aile dostu politikalara sahip olup olmaması da babaların hem doğum öncesi hem de doğum sonrası süreçte katılımlarını etkileyen önemli faktörlerdendir. Çünkü babalar özellikle iş yerlerinin ne kadar aile dostu politikalara sahip olduğunu düşünürse, çocuklarıyla o kadar ilgili olma eğilimindedir (Lee ve Kwon, 2009). Alanyazında, aile dostu çalışma kültürlerinin, babaların çocuğun hayatına daha fazla katılım gösteren ebeveynler olmasını sağlayabileceğini gösteren (ör., Wan, 2009) ve aileyi destekleyen ve babalara çalışma şartları konusunda daha fazla esneklik sağlayan iş yerinde çalışan babaların, çocukların hayatlarına daha fazla katıldığı sonucuna ulaşan (Holmes ve ark., 2020) çalışmalar mevcuttur. Hamilelik döneminde de benzer olarak, babaların hastane ziyaretlerine katılım gösterebilmesi, eşi ve doğacak çocuğu için görev ve sorumluluklarını yerine getirmesi hususunda babalara anlayış gösteren ve izin verici politikalara sahip olan iş yerlerinde çalışan babaların bu süreçlere katılımının yüksek olması muhtemeldir. Nitekim, Jeffery ve arkadaşlarının (2015) babaların doğum öncesi bakıma katılım düzeyleriyle ilişkili faktörleri araştırdığı çalışma sonucunda da haftada 40 saatten fazla çalışmanın, katılım eksikliği ile ilişkili olduğu bulunmuştur. Babaların perinatal ev ziyareti programlarına katılımının önündeki mesleki engelleri araştıran başka bir araştırmada ise sonuçlar, babaların çoğunun programa katılamamasının, ilgi eksikliğinden ziyade iş taleplerinden kaynaklandığına işaret etmiştir. Ayrıca bahsi geçen çalışmada, programı uygulayan bazı personeller, babaların katılımını artırabilmek için ev ziyaretlerini, babaların çalışma programına uyacak şekilde yeniden düzenlemek zorunda kaldıklarını da belirtmiştir. Genel olarak bu araştırmadaki bulgular, babalar için daha esnek çalışma koşullarının, iyi işleyen bir aileye ve dolayısıyla daha sağlıklı bir topluma sahip olmak için ne kadar önemli olduğuna işaret etmiştir (Toluhi ve ark., 2023). Tüm bu bilgiler göz önünde bulundurulduğunda, işverenlerin, esnek ve aile dostu çalışma programları ve ücretli ebeveynlik izni gibi ailenin her üyesinin psikolojik sağlığını destekleyen daha aile odaklı politikalar oluşturmasının, doğum öncesi baba katılımı için elzem olduğu düşünülmektedir.

Özetle, erkekler için temel önyargı ve doğum öncesi eğitim eksikliği, babaların sağlık hizmeti sağlayıcıları tarafından ihmal edilmesi, babanın rolüne ilişkin kültürel tutumlar ile sosyal politikaların yetersizliği sıklıkla baba ve anne rolleri konusunda belirsizliğe yol açmaktadır (Premberg ve ark., 2011). Annenin çocuk yetiştirmedeki rolünü vurgulayan ve babanınkini reddeden sosyal mesajların baskınlığı da babanın devamsızlığı sorununu şiddetlendirmektedir (David ve ark., 2009). Sonuç olarak, artan baba katılımının önünde pek çok toplumsal ve kültürel engel bulunsa da (Behson ve ark., 2018) bu alanda yapılan çalışmalar, doğum öncesi dönemde babalara daha fazla odaklanılmasının onların babalığa geçişini kolaylaştırabileceğine işaret etmektedir (Buist ve ark., 2003).

İzleyen tabloda, babaların doğum öncesi sürece ve doğum anına katılımlarını etkileyen sosyo-demografik özellikler ile bireysel, ailesel ve bağlamsal faktörlerin genel bir özeti sunulmuştur.

Tablo 2.

Babaların Doğum Öncesi Sürece ve Doğum Anına Katılımlarını Azaltan Faktörler

Sosyo-Demografik Özellikler	Bireysel Faktörler	Ailesel Faktörler	Bağlamsal Faktörler
Çocuk sayısının fazla olması (daha önce çocuk sahibi olmuş olma)	Babanın perinatal depresyonu	Ebeveynlerin beklentilerinin farklı olması	Doğum öncesi hazırlıkların ve eğitimlerin odak noktasında annelerin bulunması
Babanın daha ileri bir yaşta ebeveyn olması	Babaların kendi babalarıyla geçmişteki ilişkilerine yönelik olumsuz algıları	Evlilik ilişkisinin niteliğinin düşük olması	Sağlık hizmeti sağlayıcılarının katılıma getirdiği engeller
Ebeveyn adaylarının evli olmaması veya birlikte yaşamaması	Babaların ebeveynliğe hazır olmaması ve gebeliği istememesi	Annenin olumsuz yöndeki bekkilik davranışları	Babanın rolüne ilişkin toplumdaki geleneksel tutumlar
Gelir düzeyinin düşük olması			Yetersiz sosyal politikalar

6. Türkiye’de Yapılan Çalışmalar

Ülkemizde doğum öncesi baba katılımı alanında yapılan çalışmaların oldukça sınırlı olduğu, daha çok baba adaylarının ebeveynliğe uyum sürecine, prenatal bağlanma düzeylerine ve bu dönemdeki doğum korkusu ile psikolojik belirtilerine odaklandığı görülmektedir. Ayrıca sınırlı sayıda çalışmanın da daha çok sağlık alanındaki araştırmacılar tarafından gerçekleştirildiği dikkati çekmektedir. İzleyen bölümde bu çalışmalar ile ilgili detaylar ve sonuçları aktarılmıştır.

Baba adaylarının ebeveynliğe uyumu ve doğum öncesi bağlanma düzeylerine ilişkin ülkemizde yapılan çalışmalar incelendiğinde, karşımıza ilk olarak Berkiten’in (1999) çalışması çıkmaktadır. Babaların hamilelik, doğum ve doğum sonu süreçlere katılmalarını etkileyen faktörleri belirlemek amacıyla yapılan bir araştırma sonucunda, annelerin ebeveynliğinin hamilelik dönemi ile başladığı görülürken, babaların ebeveynliğinin daha çok doğum süreci ile başladığı görülmüştür. Aynı zamanda bahsi geçen çalışmada, baba adaylarının çoğunluğunun, doğum ile ilgili bir kitap okumadıkları ve sadece öğrenim düzeyleri arttıkça doğum eylemine katılmak istedikleri saptanmıştır. Bu çalışmanın aksine daha güncel çalışmalarda, annenin bağlanmasında olduğu gibi babanın bebeğe bağlanmasının da doğum öncesi dönemde başladığı belirtilmektedir (Avcı ve ark., 2020; Küğcömen ve ark., 2021). Özellikle gebeliği planlayan ve bebeğin varlığı için kendisini hazır hisseden baba adaylarının, doğum öncesi bağlanma oranlarının daha yüksek olduğu (İkiz, 2023; Tekin, 2023) ve gebelik ile doğum konusunda eğitim aldıkları (Avcı ve ark., 2020) görülürken; anne ve bebek için sorumluluk almayan ve gebelik sürecine eşlik etmeyen baba adaylarının ise doğum öncesi bebeğe bağlanma düzeylerinin zayıf olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Türkmen ve Güler, 2022). Demirhan’ın (2019) çalışmasında da çiftlerde gebeliğin planlı olmasının ve bebeğini ultrasonda gören baba adaylarının bebeğe bağlanma düzeyleri daha yüksek bulunmuştur. Bunların yanı sıra annenin karnına dokunarak bebeğe şarkılar söylemenin, hikayeler anlatmanın ve bu sürede bebek hareketlerini hissetmelerinin baba adaylarının bağlanma düzeylerini güçlendirdiği elde edilen veriler arasındadır (Atasever ve Çelik, 2018). Ayrıca Koptur ve Emül’ün (2017) çalışmasında, babanın bağlanmasının partner ile olan zayıf ilişkiden ve aldıkları sosyal desteğin yetersiz olmasından etkilendiği raporlanmıştır. Nitekim yapılan diğer

çalışmalarda da bu bulguyla tutarlı olarak, eşyle iletişiminin iyi olduğunu düşünen, anne karnına temas ederek bebekle konuşan ve eşinden destek gören baba adaylarında bebeğe bağlanma düzeyleri daha yüksek bulunmuştur (Kartal ve Erişen, 2020; Türkmen ve Güler, 2022). Başka bir çalışmada ise anne babaların doğum öncesi bebeğe bağlanmaları ile doğum sonrası bağlanmaları arasındaki ilişkide ebeveyn beklentilerinin aracı rolü incelenmiş; çalışma sonucunda ebeveynlerin doğum öncesi gerçekçi olmayan olumlu beklentilerinin, bu ilişkide aracı rolünün olduğu saptanmıştır (Altan, 2019). Öte yandan, bazı çalışmalarda doğum öncesi dönemde babalara, bebek bakımı gibi konularda verilen eğitimin etkililiği incelenmiş ve çalışma sonucunda müdahale grubunda yer alan babalar için verilen eğitimin babanın bebeğe olumlu bağlanmasını desteklediği görülmüştür (Kara, 2022). Dahası, doğum öncesi destek olarak bilinen ve ebeveynlere bebeğiyle doğumdan önce tanışma fırsatı sağlayan haptonomi uygulamasının baba adaylarının gebelik uyumu ve prenatal bağlanma düzeyi üzerindeki etkisi incelenmiştir (Akar, 2023). Çalışma sonucunda, haptonomi sonrası girişim grubundaki baba adaylarının prenatal bağlanma düzeylerinin arttığı bulunmuştur.

Ülkemizde yapılan bazı çalışmalarda doğum öncesi süreçte babaların yaşadıkları psikolojik belirtilere odaklanıldığı dikkati çekmektedir. Bu alanda gerçekleştirilen araştırmaların birinde, özellikle ilk kez bebek bekleyen ve eşi gebeliğin birinci trimesterde olan baba adaylarında daha şiddetli ve sık anksiyete bozuklukları saptanmıştır (Kuş, 2016). Ayrıca Kiraz'ın (2022) çalışmasında, babaların en çok eşlerinin sağlığına yönelik korkuları olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Öte yandan, doğum öncesi dönemde babalara verilen eğitimin babaların psikolojik belirtileri üzerindeki etkisi de ülkemizde araştırılmıştır. Örneğin, Aminabadi'nin (2021) çalışmasında gebelik ve postpartum dönem ile ilgili konularda eğitim verilmiş olan deney grubundaki baba adaylarının eğitim sonrası depresyon düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Doğum öncesi ebeveyn adaylarıyla gerçekleştirilen yeni duruma alıştırmaya görüşmeleri müdahalesinin, doğum sonrası depresyon düzeylerine etkisini inceleyen başka bir çalışmada ise deney grubundaki ebeveynlerin depresyon düzeylerinin yeni duruma alıştırmaya görüşmeleri sonrası anlamlı olarak azaldığı sonucuna ulaşılmıştır (Bulut, 2016).

7. Sonuç ve Öneriler

Sosyo-tarihsel süreç içerisinde yaşanan değişimler, babaların hamilelik ve doğum sırasında daha fazla aktif katılım göstermeye yönelik isteklerinin ve aynı zamanda, annelerin de eşlerinden bu yöndeki beklentilerinin artmasına yol açmıştır. Günümüzde pek çok kültürde babanın doğum öncesi katılımının geçmiş kuşaklara göre daha görünür hale geldiği ve baba adaylarının eşleri ve doğacak çocukları için daha fazla sorumluluk aldığı görülmektedir. Ayrıca hem ebeveynler hem de araştırmacılar babaların, hamilelik döneminde ve doğum sırasında hayati bir destek kaynağı olduğu konusunda hemfikirdir. Bu alanda yapılan çalışma sonuçları da babaların gebelik ve doğum sürecine katılımının, annenin fiziksel ve psikolojik sağlığını destekleyerek çocuklar ve ebeveynler üzerindeki olumlu etkilerine işaret etmiştir. Ancak alanyazında pek çok bireysel, ailesel ve bağlamsal faktörün doğum öncesi baba katılımını sınırlayabildiği dikkati çekmektedir. Sosyo-demografik bazı özelliklerin yanı sıra, babanın depresyonu, babaların kendi babalarıyla geçmişteki ilişkilerine yönelik olumsuz algıları ve babaların gebeliği istememeleri bireysel düzeyde engelleyici faktörler olarak öne çıkarken; ebeveynlerin farklı beklentiler içerisinde olması, evlilik ilişkisinin niteliğinin düşük olması ve olumsuz yöndeki anne bekliliği ailesel düzeyde sınırlayıcı faktörler arasında yer almaktadır. Yanı sıra, doğum öncesi eğitimin veya hazırlıkların odak noktasında annelerin bulunması, sağlık hizmeti sağlayıcılarının katılıma getirdiği engeller, eğitim eksikliği ile yetersiz sosyal politikalar doğum öncesi baba katılımını azaltan bağlamsal faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla gelecekte doğum öncesi baba katılımını artırmayı hedefleyecek müdahalelerin, hamilelik sonuçlarını iyileştirmek ve aile işlevselliğine katkı sağlamak için bu faktörler arasındaki etkileşimi incelemesi gerektiği düşünülmektedir.

Doğum öncesi ve doğum sonrası erken dönem babalığa odaklanmak, hamilelik sırasında ve çocukların yaşamlarının ilk yıllarında baba olmayı etkili bir şekilde destekleyen müdahalelerin geliştirilmesinin önünü açabilir (Bakermans-Kranenburg ve ark., 2019). Babaların katılımcı olmasının teşvik edildiği ve anne ile bebeklerin ihtiyaçları hakkında babalara eğitim verildiği çeşitli müdahale programlarının geliştirilmeye başlandığı görülmektedir (Alio ve ark., 2013; Marsiglio ve Roy, 2012). Doğum öncesi programlarının, erkekleri ebeveyn olmanın getirdiği değişikliklere hazırlamaya yardımcı olacak, babalar ile bebekleri arasında erken bağların oluşmasını teşvik edecek ve ebeveynlik ittifakının gelişimini destekleyecek müdahaleleri de içermesinin gerekli olduğu belirtilmektedir (Pereira Silva Cardoso ve ark., 2018; Griffith ve ark., 2023). Bu bağlamda, henüz çocuk doğmadan önce çift ilişkisinin düzenlenmesi ve ebeveynlik beklentilerinin saptanması önemli olacaktır. Ancak babaların ebeveyn eğitim programlarına katılım düzeylerinin düşük olduğu bilindiğinden (Altafim ve Linhares, 2016), bu süreçte babaların ihtiyaçlarının gözetilmesi ve babaları programdan ayrılmaya iten sebeplerin araştırılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Ayrıca araştırmacılar, babaların ebeveynliğe yatırımlarına ilişkin değerlendirmelerinin, anne bekçiliği yoluyla kendini gerçekleştiren kehanetlere dönüşebileceğini anlamak için hamile annelerle de çalışmayı planlayabilir. Dolayısıyla eğiticiler ve araştırmacılar, aile sistemlerine bütüncül bir bakış açısı benimseyerek doğum öncesi sürece ilişkin oluşturulacak programlar ile ebeveynliğe geçiş sürecinde anne-baba adaylarına rehber olmayı ve anne bekçiliği ile eş ebeveynliğin evlilik ilişkisine yansımaları hakkında ebeveynleri bilgilendirmeyi hedeflemelidir.

Her ne kadar doğum öncesi baba katılımı anne ve bebek sağlığı ile aile işlevselliği açısından kritik bir faktör olsa da özellikle babaların politikalara nadiren dahil edildikleri dikkati çekmektedir. Özellikle ülkemizde bu alanda yapılacak çalışmaların artırılmasına yönelik ihtiyacın devam ettiği düşünülmektedir. Dolayısıyla uygulayıcıların ve politika yapıcılarının, babaları doğum öncesi sürecin mümkün olduğu kadar erken dönemlerinde harekete geçirmek için çalışmaları gerekmektedir. Bunun için de ebeveynleri hedefleyen doğum öncesi programların yanı sıra hem doğum öncesi süreçte babanın psikolojik sağlığını izlemek (Griffith ve ark., 2023) hem de aile dostu iş yeri politikaları ve babalık izninin artırılması gibi daha geniş bağlamlardaki uygulamaları harekete geçirmek, ebeveynlere ve toplumlara daha fazla fayda sağlayabilir. Dahası, baba adaylarının hamilelik sürecinin rutinlerine katılımını garanti altına alabilecek yasaların teşvik edilmesi ve sağlık profesyonelleri ile toplumun doğum öncesi baba katılımının önemi konusunda bilinçlendirilmesi, bu konuda atılacak önemli adımlardan olabilir. Son olarak ülkemizde gebelik döneminden başlanarak doğum sonrası süreci de kapsayacak boylamsal çalışmalar ile doğum öncesi baba katılımına yönelik müdahale programlarına ihtiyaç olduğu söylenebilir.

Araştırma ve Yayın Etiği Beyanı

Bu çalışma bilimsel araştırma ve yayın etiği kurallarına uygun olarak hazırlanmıştır.

Yazarların Makaleye Olan Katkıları

Yazar 1'in makaleye katkısı %100'dür.

Destek Beyanı

Yazar, bu çalışma kapsamında herhangi bir finansal destek almamıştır.

Çıkar Beyanı

Yazarın çalışma kapsamında herhangi bir kişisel veya finansal çıkarı yoktur.

Kaynaklar

- Abraham, E. ve Feldman, R. (2018). The neurobiology of human allomaternal care; implications for fathering, coparenting, and children's social development. *Physiology & Behavior*, 193, 25-34.
- Abushaikh, L. ve Massah, R. (2012). The roles of the father during childbirth: The lived experiences of Arab Syrian parents. *Health Care for Women International*, 33(2), 168-181.
- Adamsons, K. (2013). Possible selves and prenatal father involvement. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 11(3), 245-255.
- Aguiar, C. ve Jennings, L. (2015). Impact of male partner antenatal accompaniment on perinatal health outcomes in developing countries: A systematic literature review. *Maternal and Child Health Journal*, 19(9), 2012-2019.
- Akar, N. (2023). *Haptonomi uygulamasının gebelik uyumuna ve babaların prenatal bağlanmasına etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Atatürk Üniversitesi, Erzurum.
- Aldous, J., Mulligan, G. M. ve Bjarnason, T. (1998). Fathering over time: What makes the difference?. *Journal of Marriage and the Family*, 60(4), 809-820.
- Alio, A. P., Salihu, H. M., Kornosky, J. L., Richman, A. M. ve Marty, P. J. (2010). Feto-infant health and survival: Does paternal involvement matter?. *Maternal and Child Health Journal*, 14(6), 931-937.
- Alio, A.P., Mbah, A. K., Grunsten, R.A. ve Salihu, H.M. (2011). Teenage pregnancy and the influence of paternal involvement on fetal outcomes. *Journal of Pediatric and Adolescent Gynecology*, 24(6), 404-409.
- Alio, A.P., Lewis, C.A., Scarborough, K., Harris, K. ve Fiscella, K. (2013). A community perspective on the role of fathers during pregnancy: A qualitative study. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 13(1), 1-11.
- Allen, S.M. ve Hawkins, A.J. (1999). Maternal gatekeeping: Mothers' beliefs and behaviors that inhibit greater father involvement in family work. *Journal of Marriage and the Family*, 61(1), 199-212.
- Altafım, E. R. P. ve Linhares, M. B. M. (2016). Universal violence and child maltreatment prevention programs for parents: A systematic review. *Psychosocial Intervention*, 25(1), 27-38.
- Altan, S. (2019). *Hamile kadın ve eşlerinin doğum öncesi ve sonrası bebeğe bağlanma düzeyleri, evlilik uyumu ve doğum öncesi beklentileri arasındaki ilişkilerin incelenmesi: Boylamsal bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Aminabadi, M. M. A. (2021). *İlk kez baba olacak erkeklere verilen eğitimin babalık uyumuna etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi), İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Ampt, F., Mon, M. M., Than, K. K., Khin, M. M., Agius, P. A., Morgan, C. ... ve Luchters, S. (2015). Correlates of male involvement in maternal and newborn health: A cross-sectional study of men in a peri-urban region of Myanmar. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 15(1), 1-11.
- Angelova, E. ve Temkina, A. (2010). The father who participates in childbirth: Gender partnership or situation control?. *Anthropology & Archeology of Eurasia*, 49(2), 9-43.
- Atasever, İ. ve Çelik, A. S. (2018). Prenatal stresin ana-çocuk sağlığı üzerine etkisi. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi*, 21(1), 60-68.
- Avcı, S. Ç., Işık, G. ve Çetişli, N. E. (2020). Experiences of male nursing students who had a vaginal birth for the first time: A qualitative study. *Ordu University Journal of Nursing Studies*, 3, 235-243.
- Bachrach, C. ve Sonenstein, F. (1998). Report of the working group on male fertility and family formation. *Nurturing fatherhood: Improving data and research on male fertility, family formation, and fatherhood*, 45-98.

- Bäckström, C. ve Wahn, E. H. (2011). Support during labour: First-time fathers' descriptions of requested and received support during the birth of their child. *Midwifery*, 27(1), 67-73.
- Bakermans-Kranenburg, M. J., Lotz, A., Alyousefi-van Dijk, K. ve Van IJzendoorn, M. (2019). Birth of a father: Fathering in the first 1,000 days. *Child Development Perspectives*, 13(4), 247-253.
- Bandelow, B. ve Michaelis, S. (2015). Epidemiology of anxiety disorders in the 21st century. *Dialogues in Clinical Neuroscience*, 17(3), 327-335.
- Beaton, J. M. ve Doherty, W. J. (2007). Fathers' family of origin relationships and attitudes about father involvement from pregnancy through first year postpartum. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers*, 5(3), 236-245.
- Beaton, J. M., Doherty, W. J. ve Rueter, M. A. (2003). Family of origin processes and attitudes of expectant fathers. *Fathering*, 1(2), 149-169.
- Behson, S., Holmes, E. K., Hill, E. J. ve Robbins, N. (2018). Fatherhood, work, and family across the globe: A review and research agenda. K. Shockley, W. Shen, & R. Johnson (Eds.), *The Cambridge handbook of the global work-family interface* içinde (s. 614-628). Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Beitel, A. H. ve Parke, R. D. (1998). Paternal involvement in infancy: The role of maternal and paternal attitudes. *Journal of Family Psychology*, 12(2), 268-288.
- Belsky, J. (1985). Exploring individual differences in marital change across the transition to parenthood: The role of violated expectations. *Journal of Marriage and the Family*, 47, 1037-1044.
- Berg, S. J. ve Wynne-Edwards, K. E. (2001). Changes in testosterone, cortisol, and estradiol levels in men becoming fathers. *Mayo Clinic Proceedings*, 76(6), 582-592.
- Berkiten, A. (1999). *Babaların gebelik ve doğum sürecine ilişkin beklenti ve katılımlarının anneler ve babalar tarafından değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bhatta, D. N. (2013). Involvement of males in antenatal care, birth preparedness, exclusive breast feeding and immunizations for children in Kathmandu, Nepal. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 13(1), 1-7.
- Bianchi, S. M. ve Milkie, M. A. (2010). Work and family research in the first decade of the 21st century. *Journal of Marriage and Family*, 72(3), 705-725.
- Bos, P. A., Hechler, C., Beijers, R., Shinohara, K., Esposito, G. ve De Weerth, C. (2018). Prenatal and postnatal cortisol and testosterone are related to parental caregiving quality in fathers, but not in mothers. *Psychoneuroendocrinology*, 97, 94-103.
- Bouchard, G. (2012). Intergenerational transmission and transition to fatherhood: A mediated-moderation model of paternal engagement. *Journal of Family Psychology*, 26(5), 747-755.
- Boyce, P., Condon, J., Barton, J. ve Corkindale, C. (2007). First-time fathers' study: Psychological distress in expectant fathers during pregnancy. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 41(9), 718-725.
- Brandao, S. ve Figueiredo, B. (2012). Fathers' emotional involvement with the neonate: Impact of the umbilical cord cutting experience. *Journal of Advanced Nursing*, 68(12), 2730-2739.
- Bronte-Tinkew, J., Ryan, S., Carrano, J. ve Moore, K. A. (2007). Resident fathers' pregnancy intentions, prenatal behaviors, and links to involvement with infants. *Journal of Marriage and Family*, 69(4), 977-990.

- Bronte-Tinkew, J., Scott, M. E., Horowitz, A. ve Lilja, E. (2009). Pregnancy intentions during the transition to parenthood and links to coparenting for first-time fathers of infants. *Parenting: Science and Practice*, 9(1-2), 1-35.
- Buist, A., Morse, C. A. Ve Durkin, S. (2003). Men's adjustment to fatherhood: Implications for obstetric health care. *Journal of Obstetric, Gynecologic, & Neonatal Nursing*, 32(2), 172-180.
- Bulut, P. (2016). *Doğumdan önce anne-baba adaylarıyla yapılan yeni duruma alıştırmaya görüşmelerinin anne-baba adaylarının doğum sonrası depresyon düzeylerine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Samsun.
- Burgess, A. (2011). Fathers' roles in perinatal mental health: Causes, interactions, and effects. *New Digest*, 53, 24-29.
- Cabrera, N. J., Fagan, J. ve Farrie, D. (2008-2009). Explaining the long reach of fathers' prenatal involvement on later paternal engagement. *Journal of Marriage and Family*, 70(5), 1094-1107.
- Campbell, A. A. ve Mosher, W. D. (2000). A history of the measurement of unintended pregnancies and births. *Maternal and Child Health Journal*, 4(3), 163-169.
- Cannon, E. A., Schoppe-Sullivan, S. J., Mangelsdorf, S. C., Brown, G. L. ve Szewczyk Sokolowski, M. (2008). Parent characteristics as antecedents of maternal gatekeeping and fathering behavior. *Family Process*, 47(4), 501-519.
- Carter, M. W. ve Speizer, I. (2005). Salvadoran fathers' attendance at prenatal care, delivery, and postpartum care. *Rev Panam Salud Publica*, 18(3), 149-156.
- Chalmers, B., Mangiaterra, V. ve Porter, R. (2001). WHO principles of perinatal care: The essential antenatal, perinatal, and postpartum care course. *Birth*, 28(3), 202-207.
- Cheng, E. R., Rifas-Shiman, S. L., Perkins, M. E., Rich-Edwards, J. W., Gillman, M. W., Wright, R. ve Taveras, E. M. (2016). The influence of antenatal partner support on pregnancy outcomes. *Journal of Women's Health*, 25(7), 672-679.
- Condon, J. T., Boyce, P. ve Corkindale, C. J. (2004). The first-time fathers study: A prospective study of the mental health and wellbeing of men during the transition to parenthood. *Australian and New Zealand Journal of Psychiatry*, 38(1-2), 56-64.
- Connell, R. (2009). *Gender in World Perspective*. Cambridge: Polity.
- Cook, J. L., Jones, R. M., Dick, A. J. ve Singh, A. (2005). Revisiting men's role in father involvement: The importance of personal expectations. *Fathering: A Journal of Theory, Research & Practice about Men as Fathers*, 3(2), 165-178.
- Cummings, E. M., Goeke-Morey, M. C. ve Raymond, J. L. (2004). Fathers in family context: Effects of marital quality and marital conflict. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 196-221). Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- David, M., Aslan, G., Siedentopf, J. P. ve Kentenich, H. (2009). Ethnic Turkish fathers in birth support roles in a Berlin labour and delivery room—motives, preparation, and incidence in a 10-year comparison. *Journal of Psychosomatic Obstetrics & Gynecology*, 30(1), 5-10.
- De Melo, R. M. ve De Brito, R. S. (2013). The fathers' perception about their presence in the labor room during the birth of their child: A descriptive study. *Online Brazilian Journal of Nursing*, 12, 596-598.
- Dellmann, T. (2004). "The best moment of my life": A literature review of fathers' experience of childbirth. *Australian Midwifery*, 17(3), 20-26.
- Demirhan, M. (2019). *Prenatal dönemde çiftlerin maternal ve paternal fetal bağlanma durumları ve etkileyen faktörlerin belirlenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Sağlık Bilimleri Üniversitesi, Ankara.

- Doherty, W. J., Erickson, M. F. ve LaRossa, R. (2006). An intervention to increase father involvement and skills with infants during the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology, 20*(3), 438-447.
- Dolan, A. ve Coe, C. (2011). Men, masculine identities and childbirth. *Sociology of Health & Illness, 33*(7), 1019-1034.
- Drake, M. L., Verhulst, D. ve Fawcett, J. (1988). Physical and psychological symptoms experienced by Canadian women and their husbands during pregnancy and the postpartum. *Journal of Advanced Nursing, 13*(4), 436-440.
- Duncan, G., Wilkerson, B. ve England, P. (2006). Cleaning up their act: The effects of marriage and cohabitation on licit and illicit drug use. *Demography, 43*(4), 691-710.
- Duvander, A. Z. (2014). How long should parental leave be? Attitudes to gender equality, family, and work as determinants of women's and men's parental leave in Sweden. *Journal of Family Issues, 35*(7), 909-926.
- East, L., Jackson, D., Power, T., Woods, A. ve Hutchinson, M. (2014). "Holes in my memories": A qualitative study of men affected by father absence. *Issues in Mental Health Nursing, 35*, 604-612.
- Ebeoğlu, M. (2021). *Ergenlik döneminde baba katılımının incelenmesi: Ekolojik Sistemler Kuramı Perspektifi* (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Edelstein, R. S., Chopik, W. J., Saxbe, D. E., Wardecker, B. M., Moors, A. C. ve LaBelle, O. P. (2017). Prospective and dyadic associations between expectant parents' prenatal hormone changes and postpartum parenting outcomes. *Developmental Psychobiology, 59*(1), 77-90.
- Ekelin, M., Crang-Svalenius, E. ve Dykes, A. K. (2004). A qualitative study of mothers' and fathers' experiences of routine ultrasound examination in Sweden. *Midwifery, 20*(4), 335-344.
- Eker, F. F. (1994). *Babaların çocuk bakımı ve ev işlerine katılım düzeyleri ve belirleyicileri* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Elder, G. H. (1998). The life course as developmental theory. *Child Development, 69*(1), 1-12.
- Fagan, J. (2014). Adolescent parents' partner conflict and parenting alliance, fathers' prenatal involvement, and fathers' engagement with infants. *Journal of Family Issues, 35*(11), 1415-1439.
- Fagan, J., Barnett, M., Bernd, E. ve Whiteman, V. (2003). Prenatal involvement of adolescent unmarried fathers. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers, 1*(3), 283-301.
- Fagan, J. ve Palkovitz, R. (2007). Unmarried, nonresident fathers' involvement with their infants: A risk and resilience perspective. *Journal of Family Psychology, 21*(3), 479-489.
- Fägerskiöld, A. (2008). A change in life as experienced by first-time fathers. *Scandinavian Journal of Caring Sciences, 22*(1), 64-71.
- Fenwick, J., Bayes, S. ve Johansson, M. (2012). A qualitative investigation into the pregnancy experiences and childbirth expectations of Australian fathers-to-be. *Sexual & Reproductive Healthcare, 3*(1), 3-9.
- Field, T., Diego, M., Hernandez-Reif, M., Figueiredo, B., Deeds, O., Contogeorgos, J. ve Ascencio, A. (2006). Prenatal paternal depression. *Infant Behavior and Development, 29*(4), 579-583.
- Finnbogadóttir, H., Svalenius, E. C. ve Persson, E. K. (2003). Expectant first-time fathers' experiences of pregnancy. *Midwifery, 19*(2), 96-105.
- Gage, J. D. ve Kirk, R. (2002). First-time fathers: Perceptions of preparedness for fatherhood. *Canadian Journal of Nursing Research Archive, 34*, 15-24.

- Gaunt, R. (2008). Maternal gatekeeping: Antecedents and consequences. *Journal of Family Issues*, 29(3), 373-395.
- Genesoni, L. ve Tallandini, M. A. (2009). Men's psychological transition to fatherhood: An analysis of the literature, 1989-2008. *Birth*, 36(4), 305-318.
- Glover, V., O'Donnell, K. J., O'Connor, T. G. ve Fisher, J. (2018). Prenatal maternal stress, fetal programming, and mechanisms underlying later psychopathology-A global perspective. *Development and Psychopathology*, 30(3), 843-854.
- Goldscheider, F., Bernhardt, E. ve Lappegård, T. (2015). The gender revolution: A framework for understanding changing family and demographic behaviour. *Population and Development Review*, 41(2), 207-239.
- Greenhalgh, R., Slade, P. ve Spiby, H. (2000). Fathers' coping style, antenatal preparation, and experiences of labor and the postpartum. *Birth*, 27(3), 177-184.
- Gregory, A. ve Milner, S. (2008). Fatherhood regimes and father involvement in France and the UK. *Work & Family*, 11(1), 61-84.
- Griffith, D. M., Jaeger, E. C., Pepperman, P., Chustz, K. A., Frazier, D., Wilson, A. ve Brown, H. L. (2023). Fathers' perspectives on fatherhood and paternal involvement during pregnancy and childbirth. *Health Education & Behavior*, 50(6), 802-809.
- Güngörmüş-Özkardeş, O. (2010). *Baba Olmak*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Habib, C. (2012). The transition to fatherhood: A literature review exploring paternal involvement with identity theory. *Journal of Family Studies*, 18(2-3), 103-120.
- Habib, C. ve Lancaster, S. (2006). The transition to fatherhood: Identity and bonding in early pregnancy. *Fathering-Harriman*, 4(3), 235-253.
- Hallgreen, A., Kihlgren, M., Forslin, L. ve Norberg, A. (1999). Swedish fathers' involvement in and experiences of childbirth preparation and childbirth. *Midwifery*, 15(1), 6-15.
- Hanson, S., Hunter, L. P., Bormann, J. R. ve Sobo, E. J. (2009). Paternal fears of childbirth: A literature review. *The Journal of Perinatal Education*, 18(4), 12-20.
- Harrington, B., Van Deusen, F. ve Fraone, J. S. (2013). The new dad: A work (and life) in progress. *Boston College: Center for Work & Family*.
- Hawkins, A. J., Lovejoy, K. R., Holmes, E. K., Blanchard, V. L. ve Fawcett, E. (2008). Increasing fathers' involvement in childcare with a couple-focused intervention during the transition to parenthood. *Family Relations*, 57(1), 49-59.
- He, H. G., Vehviläinen-Julkunen, K., Qian, X. F., Sapountzi-Krepia, D., Gong, Y. ve Wang, W. (2015). Fathers' feelings related to their partners' childbirth and views on their presence during labour and childbirth: A descriptive quantitative study. *International Journal of Nursing Practice*, 21(2), 71-79.
- Henshaw, S. K. (1998). Unintended pregnancy in the United States. *Family Planning Perspectives*, 30(1), 24-29.
- Hildingsson, I., Cederlöf, L. ve Widén, S. (2011). Fathers' birth experience in relation to midwifery care. *Women and Birth*, 24(3), 129-136.
- Hobel, C. J., Goldstein, A. ve Barrett, E. S. (2008). Psychosocial stress and pregnancy outcome. *Clinical Obstetrics and Gynecology*, 51(2), 333-348.
- Holmes, E. K., Petts, R. J., Thomas, C. R., Robbins, N. L. ve Henry, T. (2020). Do workplace characteristics moderate the effects of attitudes on father warmth and engagement? *Journal of Family Psychology*, 34(7), 867-878.

- Howard, K. S., Lefever, J. E. B., Borkowski, J. G. ve Whitman, T. L. (2006). Fathers' influence in the lives of children with adolescent mothers. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 468-476.
- Ickovics, J. R., Kershaw, T. S., Westdahl, C., Magriples, U., Massey, Z., Reynolds, H. ve Rising, S. S. (2007). Group prenatal care and perinatal outcomes: A randomized controlled trial. *Obstetrics & Gynecology*, 110(2 Part 1), 330-339.
- Iliyasu, Z., Abubakar, I. S., Galadanci, H. S. ve Aliyu, M. H. (2010). Birth preparedness, complication readiness and fathers' participation in maternity care in a northern Nigerian community. *African Journal of Reproductive Health*, 14(1), 21-32.
- İkiz, B. (2023). *Planlı ve plansız gebeliklerin prenatal dönemdeki maternal ve paternal bağlanma ile ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kırklareli Üniversitesi, Kırklareli.
- Jeffery, T., Luo, K. Y., Kueh, B., Petersen, R. W. ve Quinlivan, J. A. (2015). Australian fathers' study: What influences paternal engagement with antenatal care?. *The Journal of Perinatal Education*, 24(3), 181-187.
- Jeynes, W. H. (2016). Meta-analysis on the roles of fathers in parenting: Are they unique? *Marriage & Family Review*, 52(7), 665-688.
- Jungmarker, E. B., Lindgren, H. ve Hildingsson, I. (2010). Playing second fiddle is okay—Swedish fathers' experiences of prenatal care. *Journal of Midwifery & Women's Health*, 55(5), 421-429.
- Kara, M. (2022). *Baba adaylarına bebeğin günlük bakımı, paternal bağlanma konusunda verilen eğitimin baba-bebek bağlanmasına etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Kartal, Y. A. ve Erişen, B. (2020). 6-12 Aylık bebeği olan babaların bebeklerine bağlanma durumu ve ilişkili faktörler. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, 8(2), 44-49.
- Kaye, D. K., Kakaire, O., Nakimuli, A., Osinde, M. O., Mbalinda, S. N. ve Kakande, N. (2014). Male involvement during pregnancy and childbirth: Men's perceptions, practices, and experiences during the care for women who developed childbirth complications in Mulago Hospital, Uganda. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 14(1), 1-8.
- Kiraz, E. (2022). *Anne ve baba adaylarında doğum korkusu ve prenatal bağlanmanın incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.
- Koptur, A. ve Emül, T. G. (2017). Fetüs ve yenidoğanda bağlanmanın iki yüzü: Maternal ve paternal bağlanma. *Ege Üniversitesi Hemşirelik Fakültesi Dergisi*, 33(3), 138-152.
- Koreman, S., Kaestner, R. ve Joyce, T. (2002). Consequences for infants of parental disagreement in pregnancy intention. *Perspectives on Sexual and Reproductive Health*, 34(4), 198-205.
- Kowlessar, O., Fox, J. R. ve Wittkowski, A. (2014-2015). The pregnant male: A metasynthesis of first-time fathers' experiences of pregnancy. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 33(2), 106-127.
- Kulik, L. ve Tsoref, H. (2010). The entrance to the maternal garden: Environmental and personal variables that explain maternal gatekeeping. *Journal of Gender Studies*, 19(3), 263-277.
- Kunjappy-Clifton, A. (2007). Pregnancy. And father came too...A study exploring the role of first-time fathers during the birth process and to explore the meaning of the experience for these men. *MIDIRS Midwifery Dig* 17, 507-512.
- Kuo, P. X., Volling, B. L. ve Gonzalez, R. (2018). Gender role beliefs, work-family conflict, and father involvement after the birth of a second child. *Psychology of Men & Masculinity*, 19(2), 243-256.
- Kuş, C. (2016). *Eşi gebe olan erkeklerde anksiyete düzeyinin değerlendirilmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi, Kahramanmaraş.

- Küğcümen, G., Güney, G.Z.D., Özcanan, Ç. ve Erdoğan, N. (2021). Babaların paternal adaptasyon düzeyi ve ilişkili faktörlerin belirlenmesi. *Sağlık Bilimleri Üniversitesi Hemşirelik Dergisi*, 3, 61-66.
- Lachance-Grzela, M. ve Bouchard, G. (2010). Why do women do the lion's share of housework? A decade of research. *Sex Roles*, 63(11), 767-780.
- Lamb, M. E. (1975). Fathers: Forgotten contributors to child development. *Human Development*, 18(4), 245-266.
- Lamb, M. E. (1997). Fathers and child development: An introductory overview and guide. M. E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 1-18). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Lamb, M. E., Pleck, J. H. ve Levine, J. A. (1987). *Effects of increased paternal involvement on fathers and mothers*. C. Lewis & M. O'Brien (Eds.), *Reassessing fatherhood: New observations on fathers and the modern family* içinde (s. 109-125). Sage Publications, Inc.
- Lawrence, E., Nylen, K. ve Cobb, R. J. (2007). Prenatal expectations and marital satisfaction over the transition to parenthood. *Journal of Family Psychology*, 21(2), 155-164.
- Lawrence, S. K., Watson, J. ve Stepteu-Watson, D. (2013). President Obama and the fatherhood initiative. *Race, Gender & Class*, 20(3-4), 98-113.
- Leavitt, J. W. (2003). What do men have to do with it? Fathers and mid-twentieth-century childbirth. *Bulletin of the History of Medicine*, 77(2), 235-262.
- Leavitt, J. W. (2009). *Make room for daddy: The journey from waiting room to birthing room*. The University of North Carolina Press.
- Lee, S. ve Kwon, Y. I. (2009). The mediating effect of work-family conflict on the relationship between family-friendly workplace culture and paternal involvement. *Family and Culture*, 21(1), 1-28.
- Leite, R. (2007). An exploration of aspects of boundary ambiguity among young, unmarried fathers during the prenatal period. *Family Relations*, 56(2), 162-174.
- Lindberg, L. D., Kost, K. ve Maddow-Zimet, I. (2017). The role of men's childbearing intentions in father involvement. *Journal of Marriage and Family*, 79(1), 44-59.
- MacDonald, E. E. ve Hastings, R. (2010). Fathers of children with developmental disabilities. M. E. Lamb (Ed.), *The Role of the Father in Child Development* içinde (s. 486-516). John Wiley & Sons, Hoboken, New Jersey.
- Mallette, J. K., O'Neal, C. W., Winkelman Richardson, E. ve Mancini, J. A. (2021). When fathers are involved: Examining relational and psychosocial health among military families. *Family Process*, 60(2), 602-622.
- Martin, L., McNamara, M., Milot, A., Halle, T. ve Hair, E. (2007). The effects of father involvement during pregnancy on receipt of prenatal care and maternal smoking. *Maternal Child Health Journal*, 11(6), 595-602.
- Marsiglio, W. (2004). Studying fathering trajectories: In-depth interviewing and sensitizing concepts. R. Day ve M. Lamb (Eds.), *Conceptualizing and measuring father involvement* içinde (s. 61-82). Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Marsiglio, W. (2008). Understanding men's prenatal experience and the father involvement connection: Assessing baby steps. *Journal of Marriage and Family*, 70(5), 1108-1113.
- Marsiglio, W. ve Roy, K. (2012). *Nurturing Dads: Social Initiatives For Contemporary fatherhood* (Vol. 13). New York, NY: Russell Sage Foundation.
- Mason, C. ve Elwood, R. (1995). Is there a physiological basis for the couvade and onset of paternal care?. *International Journal of Nursing Studies*, 32(2), 137-148.

- May, K. A. (1982). Three phases of father involvement in pregnancy. *Nursing Research*, 31, 337-342.
- May, C. ve Fletcher, R. (2013). Preparing fathers for the transition to parenthood: Recommendations for the content of antenatal education. *Midwifery*, 29(5), 474-478.
- McBride, B. A., Brown, G. L., Bost, K. K., Shin, N., Vaughn, B. ve Korth, B. (2005). Paternal identity, maternal gatekeeping, and father involvement. *Family Relations*, 54(3), 360-372.
- McDonald, P. (2000). Gender equity in theories of fertility transition. *Population and Development Review*, 26(3), 427-439.
- McHale, S. M. ve Huston, T. L. (1984). Men and women as parents: Sex role orientations, employment, and parental roles with infants. *Child Development*, 55(4), 1349-1361.
- Meijer, W. M., van IJendoorn, M. H. ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2019). Challenging the challenge hypothesis on testosterone in fathers: Limited meta-analytic support. *Psychoneuroendocrinology*, 110, 104435.
- Meteyer, K. ve Perry-Jenkins, M. (2010). Father involvement among working-class, dual-earner couples. *Fathering*, 8(3), 379-403.
- Milkie, M. A., Kendig, S. M., Nomaguchi, K. M. ve Denny, K. E. (2010). Time with children, children's well-being, and work-family balance among employed parents. *Journal of Marriage and Family*, 72(5), 1329-1343.
- Morales-Castillo, M. (2022). Family contributions to school performance of adolescents: The role of fathers' perceived involvement. *Journal of Family Issues*, 43(3), 793-808.
- Nash, M. (2018). "It's just good to get a bit of man-talk out in the open": Men's experiences of father-only antenatal preparation classes in Tasmania, Australia. *Psychology of Men & Masculinity*, 19(2), 298-307.
- Negron, R., Martin, A., Almog, M., Balbierz, A. ve Howell, E. A. (2013). Social support during the postpartum period: mothers' views on needs, expectations, and mobilization of support. *Maternal and Child Health Journal*, 17(4), 616-623.
- Nelson, J. A., O'Brien, M., Blankson, A. N., Calkins, S. D. ve Keane, S. P. (2009). Family stress and parental responses to children's negative emotions: Tests of the spillover, crossover, and compensatory hypotheses. *Journal of Family Psychology*, 23, 671-679.
- Oakley, A. ve Rajan, L. (1991). Social class and social support: The same or different? *Sociology*, 25, 31-59.
- O'Brien, A. P., McNeil, K. A., Fletcher, R., Conrad, A., Wilson, A. J., Jones, D. ve Chan, S. W. (2017). New fathers' perinatal depression and anxiety—Treatment options: An integrative review. *American Journal of Men's Health*, 11(4), 863-876.
- Orr, S. T., James, S. A. ve Reiter, J. P. (2008). Unintended pregnancy and prenatal behaviors among urban, black women in Baltimore, Maryland: The Baltimore preterm birth study. *Annals of Epidemiology*, 18(7), 545-551.
- Paige, K. E. ve Paige, J. M. (1981). *The Politics of Reproductive Ritual*. Berkeley and Los Angeles California: University California Press, Ltd.
- Park, J. H., Vincent, D. ve Hastings-Tolsma, M. (2007). Disparity in prenatal care among women of color in the USA. *Midwifery*, 23(1), 28-37.
- Paulson, J.F., Bazemore, S.D., Goodman, J.H. ve Leiferman, J.A. (2016). The course and interrelationship of maternal and paternal perinatal depression. *Archives of Women's Mental Health*, 19, 655-663.

- Pekel Uludağlı, N. (2017). Baba katılımında etkili faktörler ve baba katılımının baba, anne ve çocuk açısından yararları. *Türk Psikoloji Yazıları*, 20(39), 70-88.
- Pereira Silva Cardoso, V. E., da Silva Junior, A. J., Bonatti, A. F., Soares dos Santos, G. W. ve Nascimento Ribeiro, T. A. (2018). The partner's involvement in the prenatal routine through the pregnant women perspective. *Rev Fund Care Online*, 10(3), 856-862.
- Pestvenidze, E. ve Bohrer, M. (2007). Finally, daddies in the delivery room: Parents' education in Georgia. *Global Public Health*, 2(2), 169-183.
- Petts, R. J. ve Knoester, C. (2018). Paternity leave-taking and father engagement. *Journal of Marriage and Family*, 80(5), 1144-1162.
- Pfannenstiel, A. E. ve Honig, A. S. (1995). Effects of a prenatal "Information and Insights about Infants" program on the knowledge base of first-time low-education fathers one month postnatally. *Early Child Development and Care*, 111(1), 87-105.
- Philpott, L.F., Fitzgerald, S., Leahy-Warren, P. ve Savage, E. (2017). Stress in fathers in the perinatal period: A systematic review. *Midwifery*, 55, 113-127.
- Plantin, L., Olukoya, A. A. ve Ny, P. (2011). Positive health outcomes of fathers' involvement in pregnancy and childbirth paternal support: A scope study literature review. *Fathering: A Journal of Theory, Research, and Practice about Men as Fathers* 9(1), 87-102.
- Pleck, J. H. (1997). Paternal involvement: Levels, sources, and consequences. M.E. Lamb (Ed.), *The role of the father in child development* içinde (s. 66-103). New York: John Wiley & Sons, Inc.
- Poh, H., Koh, S. ve He, H. G. (2014). An integrative review of fathers' experiences during pregnancy and childbirth. *International Nursing Review*, 61(4), 543-554.
- Porrett, L., Barkla, S., Knights, J., de Costa, C. ve Harmen, S. (2013). An exploration of the perceptions of male partners involved in the birthing experience at a regional Australian hospital. *Journal of Midwifery & Women's Health* 58(1), 92-97.
- Pragg, B. ve Knoester, C. (2017). Parental leave usage among disadvantaged fathers. *Journal of Family Issues*, 38(8), 1157-1185.
- Premberg, Å., Carlsson, G., Hellström, A. L. ve Berg, M. (2011). First-time fathers' experiences of childbirth—A phenomenological study. *Midwifery*, 27(6), 848-853.
- Pryor, J., Morton, S., Bandara, D., Robinson, E. ve Grant, C. (2014). Pregnant partners: Fathers of the growing up in New Zealand children. *Journal of Family Studies*, 20(1), 5-18.
- Puhlman, D. J. ve Pasley, K. (2013). Rethinking maternal gatekeeping. *Journal of Family Theory & Review*, 5(3), 176-193.
- Ramchandani, P. G., O'Connor, T.G., Evans, J., Heron, J., Murray, L. ve Stein, A. (2008). The effects of pre-and postnatal depression in fathers: a natural experiment comparing the effects of exposure to depression on offspring. *J Child Psychol Psychiatry*, 49(10), 1069-1078.
- Ramchandani, P. G., Psychogiou, L., Vlachos, H., Iles, J., Sethna, V., Netsi, E. ve Lodder, A. (2011). Paternal depression: An examination of its links with father, child, and family functioning in the postnatal period. *Depression and Anxiety*, 28(6), 471-477.
- Redshaw, M. ve Henderson, J. (2013). Fathers' engagement in pregnancy and childbirth: Evidence from a national survey. *BMC Pregnancy and Childbirth*, 13(1), 1-15.
- Resmi Gazete (2011). Bazı alacakların yeniden yapılandırılması ile sosyal sigortalar ve genel sağlık sigortası kanunu ve diğer bazı kanun ve kanun hükmünde kararnamelerde değişiklik yapılması hakkında kanun.

- Ross, N. J., Church, S., Hill, M., Seaman, P. ve Roberts, T. (2012). The perspectives of young men and their teenage partners on maternity and health services during pregnancy and early parenthood. *Children & Society, 26*(4), 304-315.
- Santelli, J., Rochat, R., Hatfield-Timajchy, K., Gilbert, B. C., Curtis, K., Cabral, R. ve Unintended Pregnancy Working Group. (2003). The measurement and meaning of unintended pregnancy. *Perspectives On Sexual and Reproductive Health, 35*(2), 94-101.
- Sarkadi, A., Kristiansson, R., Oberklaid, F. ve Bremberg, S. (2008). Fathers' involvement and children's developmental outcomes: A systematic review of longitudinal studies. *Acta Paediatrica, 97*(2), 153-158.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Altenburger, L. E., Settle, T. A., Kamp Dush, C. M., Sullivan, J. M. ve Bower, D. J. (2014). Expectant fathers' intuitive parenting: associations with parent characteristics and postpartum positive engagement. *Infant Mental Health Journal, 35*(5), 409-421.
- Schoppe-Sullivan, S. J., Altenburger, L. E., Lee, M. A., Bower, D. J. ve Kamp Dush, C. M. (2015). Who are the gatekeepers? Predictors of maternal gatekeeping. *Parenting, 15*(3), 166-186.
- Schytt, E. ve Bergström, M. (2014). First-time fathers' expectations and experiences of childbirth in relation to age. *Midwifery, 30*(1), 82-88.
- Shannon, J. D., Cabrera, N. J., Tamis-LeMonda, C. ve Lamb, M. E. (2009). Who stays and who leaves? Father accessibility across children's first 5 years. *Parenting: Science and Practice, 9*(1-2), 78-100.
- Shibli-Kometiani, M. ve Brown, A. (2012). Fathers' experiences accompanying labour and birth. *British Journal of Midwifery, 20*(5), 339-344.
- Shirani, F. ve Henwood, K. (2011). Continuity and change in a qualitative longitudinal study of fatherhood: Relevance without responsibility. *International Journal of Social Research Methodology, 14*(1), 17-29.
- Shorey, S. ve Ang, L. (2019). Experiences, needs, and perceptions of paternal involvement during the first year after their infants' birth: A meta-synthesis. *PloS one, 14*(1), e0210388.
- Shorey, S., Ang, L., Goh, E. C. ve Gandhi, M. (2019). Factors influencing paternal involvement during infancy: a prospective longitudinal study. *Journal of Advanced Nursing, 75*(2), 357-367.
- Sigle-Rushton, W. ve McLanahan, S. (2004). Father absence and child well-being: A critical review. *The Future of the Family, 116*, 120-122.
- Singh, D. ve Newburn, M. (2000). *Women's Experiences of Postnatal Care*. London: National Childbirth Trust.
- Slaughter, J. ve Nagoshi, C. T. (2020). Testing a contextual model of effects of father involvement on child behaviors. *Child and Adolescent Social Work Journal, 37*(5), 547-556.
- Smyth, S., Spence, D. ve Murray, K. (2015). Does antenatal education prepare fathers for their role as birth partners and for parenthood?. *British Journal of Midwifery, 23*(5), 336-342.
- Souza Vidal Lima, K., Meireles de Barros Carvalho, M., Morais Cerqueira Lima, T., de Carvalho Alencar, D., Reis de Sousa, A. ve Pereira, Á. (2021). Father's participation in prenatal care and childbirth: Contributions of nurses' interventions. *Invest Educ Enferm, 39*(2), e13.
- Staneva, A. ve Wittkowski, A. (2013). Exploring beliefs and expectations about motherhood in Bulgarian mothers: A qualitative study. *Midwifery, 29*(3), 260-267.
- Steen, M., Downe, S., Bamford, N. ve Edozien, L. (2012). Not-patient and not-visitor: A metasynthesis fathers' encounters with pregnancy, birth, and maternity care. *Midwifery, 28*(4), 422-431.
- Suryaningsih, E. K. (2016). Father's Involvement During Pregnancy. *4 th ICRIEMS Proceedingsth ICRIEMS Proceedings, 9-14*.

- Tamis-LeMonda, C. S., Kahana-Kalman, R. ve Yoshikawa, H. (2009). Father involvement in immigrant and ethnically diverse families from the prenatal period to the second year: Prediction and mediating mechanisms. *Sex Roles*, 60(7), 496-50.
- Tarlazzi, E., Chiari, P., Naldi, E., Parma, D. ve Jack, S. M. (2015). Italian fathers' experiences of labour pain. *British Journal of Midwifery*, 23(3), 188-194.
- Taylor, J. ve Johnson, M. (2013). The role of anxiety and other factors in predicting postnatal fatigue: From birth to 6 months. *Midwifery*, 29(5), 526-534.
- Tehrani, S. G., Bazzazian, S. ve Nayeri, N. D. (2015). Pregnancy experiences of first-time fathers in Iran: A qualitative interview study. *Iranian Red Crescent Medical Journal*, 17(2), e12271.
- Tekin, A. (2023). Fetüsün cinsiyetinin paternal bağlanmaya etkisi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Üsküdar Üniversitesi, İstanbul.
- Toluhi, D., Yusuf, B., Kihlström, L., Vereen, S. ve Marshall, J. (2023). Precarity and work-family balance: Fathers' workplace demands and perinatal home visiting participation. *Early Child Development and Care*, 193(13-14), 1434-1444.
- Türkmen, H. ve Güler, S. (2022). Factors affecting intrauterine paternal-fetal attachment and the responsibility status of fathers concerning mothers and babies. *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 40(5), 451-464.
- Van Egeren, L. A. (2003). Prebirth predictors of coparenting experiences in early infancy. *Infant Mental Health Journal: Official Publication of The World Association for Infant Mental Health*, 24(3), 278-295.
- Walsh, T.B., Tolman, R. M., Davis, R. N., Palladino, C. L., Romero, V. C. ve Singh, V. (2014). Moving up the "magic moment": Fathers' experience of prenatal ultrasound. *Fathering*, 12(1), 18-37.
- Walsh, T. B., Tolman, R. M., Singh, V., Davis, M. M. ve Davis, R. N. (2017). Expectant fathers' presence at prenatal ultrasounds: An opportunity for engagement. *Social Work Research*, 41(3), 181-185.
- Wan, C. Y. (2009). *Factors associated with father involvements in Taiwan: Investigation from an ecological perspective* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). National Taipei University, Tayvan.
- Widarsson, M., Engström, G., Tydén, T., Lundberg, P. ve Hammar, L. M. (2015). 'Paddling upstream': Fathers' involvement during pregnancy as described by expectant fathers and mothers. *Journal of Clinical Nursing*, 24(7-8), 1059-1068.
- Wielgos, M., Jarosz, K., Szymusik, I., Myszevska, A., Kaminski, P., Ziolkowska, K. ve Przybos, A. (2007). Family delivery from the standpoint of fathers—Can stereotypes of participant or non-participant father be fully justified?. *European Journal of Obstetrics & Gynecology and Reproductive Biology*, 132(1), 40-45.
- Xue, W. L., Shorey, S., Wang, W. ve He, H.-G. (2018). Fathers' involvement during pregnancy and childbirth: An integrative literature review. *Midwifery*, 62, 135-145.
- Yan, J., Schoppe-Sullivan, S. J. ve Kamp Dush, C. M. (2018). Maternal coparenting attitudes and toddler adjustment: Moderated mediation through father's positive engagement. *Parenting*, 18(2), 67-85.
- Zeybekoğlu, Ö. (2013). Günümüzde erkeklerin gözünden babalık ve aile. *Mediterranean Journal of Humanities*, 3(2), 297-328.
- Zvara, B. J., Schoppe-Sullivan, S. J. ve Dush, C. K. (2013). Fathers' involvement in child health care: associations with prenatal involvement, parents' beliefs, and maternal gatekeeping. *Family Relations*, 62(4), 649-661.